

Dakloos in Fryslân

Daklozenmonitor Fryslân 2006-2010

Onderzoek en Statistiek Groningen heeft als kernactiviteiten instrumentontwikkeling voor en uitvoering van beleidsgericht onderzoek, het toegankelijk maken van grote hoeveelheden data uit verschillende bronnen, gegevensanalyse, projectevaluatie en dienstverlening bij overheidsmarketing.

Daklozenmonitor Fryslân

2006-2010

Verzorgingsgebied van de centrumgemeente
Leeuwarden

Frans Oldersma

Met medewerking van

Marcel Daalman
Willem Hartholt

Tekstredactie

Jacques Don / Taalfocus.nl

Onderzoek en Statistiek Groningen
November 2011

De afdeling Onderzoek en Statistiek Groningen (O&S Groningen) van de gemeente Groningen heeft als kernactiviteiten instrumentontwikkeling voor en uitvoering van beleidsgericht onderzoek, het toegankelijk maken van grote hoeveelheden data uit verschillende bronnen, gegevensanalyse, projectevaluatie en dienstverlening bij overheidsmarketing.

Inhoud

Samenvatting	1
1 Inleiding	5
1.1 Daklozenmonitor Fryslân	6
1.2 Doel van het onderzoek	7
1.3 Opzet van de monitor	8
1.4 Voorzieningen voor daklozen	10
1.5 Opbouw van het rapport	12
2 Na huisuitzetting en detentie	13
2.1 Aanzeggingen in Leeuwarden	14
2.2 Huisuitzettingen in Fryslân	15
2.3 Ex-gedetineerden	19
3 Daklozen in Fryslân	21
3.1 Verblijf in de maatschappelijke opvang	21
3.2 Jongeren in de maatschappelijke opvang	29
3.3 De in- en uitstroom nader bekeken	30
3.4 Pendeling tussen de drie noordelijke provincies	33
3.5 Hulpverlening voor en na eerste nacht opvang	34
3.6 Ambulante woonbegeleiding	35
4 Dagopvang en activering	37
4.1 Gebruik van dagopvang en postadressen	37
4.2 Activering en werkprojecten	38
4.3 Gebruik van dagopvang en activering door daklozen	39
Literatuurlijst	41
Bijlage 1: De voorzieningen	43
Bijlage 2: Woningvoorraad corporaties	51

Samenvatting

Dit rapport presenteert de gegevens van de Daklozenmonitor Fryslân over de periode 2006-2010. Daarmee maakt Onderzoek en Statistiek Groningen (O&S Groningen) inzichtelijk welke ontwikkelingen in vijf jaar hebben plaatsgevonden in omvang en samenstelling van de groep geregistreerde daklozen in het verzorgingsgebied van de centrumgemeente Leeuwarden. We brengen over deze periode ook de preventie en de nazorg bij dakloosheid in kaart. Door de opbouw van de daklozenmonitoren van de centrumgemeenten Assen, Emmen, Groningen en Leeuwarden kunnen we het pendelen van daklozen tussen nachtopvangvoorzieningen in het noorden in beeld brengen. Daarnaast besteden we aandacht aan aanzeggingen van huisuitzetting, uitgevoerde huisuitzettingen en de nazorg aan ex-gedetineerden, waarbij we onder meer ingaan op het aantal personen dat na huisuitzetting of detentie gebruikmaakt van maatschappelijke opvang.

Feitelijke en residentieel daklozen

In dit rapport bieden we inzicht in de populatie daklozen die in de provincie Fryslân gebruikmaakt van de voorzieningen voor maatschappelijke opvang. Tot de feitelijk daklozen rekenen we alle personen die in een kalenderjaar ten minste éénmaal gebruik hebben gemaakt van een voorziening voor kortdurend verblijf of van de crisisopvang. Alle personen die gebruikmaken van een voorziening voor langdurende opvang, beschouwen we als residentieel daklozen. We sluiten daarmee aan bij de omschrijving die ook in het Stedelijk Kompas (Vereniging van Nederlandse Gemeenten¹) wordt gegeven:

- a. *Feitelijk daklozen*: dit zijn personen die niet beschikken over een eigen woonruimte en die voor een slaapplek gedurende de nacht ten minste één nacht (per maand) zijn aangewezen op buiten slapen. Tot de feitelijk daklozen behoren ook personen die overnachten in de openlucht en in overdekte openbare ruimten (zoals portieken, fietsenstallingen en auto's). Ten slotte worden tot de groep feitelijk daklozen ook gerekend personen die binnen slapen in passanten-verblijven van de maatschappelijke opvang of bij vrienden, kennissen of familie, zonder vooruitzicht op een slaapplek voor de daarop volgende nacht.

¹ Zie Stappenplan Stedelijk Kompas: Intensivering van de aanpak van dakloosheid, uitgebracht door de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (2007); zie ook Monitor Stedelijk Kompas 2010 van Planije & Tuynman, 2011.

- b. *Residentieel daklozen*: tot deze groep worden gerekend personen die als bewoner staan ingeschreven bij instellingen voor maatschappelijke opvang. Het kan daarbij gaan om instellingen als internaten en sociale pensions, woonvoorzieningen op basis van particulier initiatief die zich richten op semipermanente bewoning door daklozen en particuliere commerciële pensions waar voornamelijk daklozen wonen.

Aantal geregistreerde daklozen

In de periode van 2006-2010 vindt een toename plaats van het aantal feitelijk en residentieel daklozen in de provincie Fryslân. Het aantal daklozen loopt eerst op van 744 in 2006 tot 907 daklozen in 2008. In 2009 daalt het aantal daklozen tot 856, waarna het aantal daklozen weer oploopt tot 906 personen in 2010. Deze fluctuatie hangt met name samen met het aantal feitelijk daklozen dat in de periode 2006-2008 toeneemt tot 680 personen in 2008, daarna afneemt tot 623 in 2009, en licht in 2010 stijgt tot 651 feitelijk daklozen. Het aantal residentieel daklozen is na 2007 redelijk stabiel. In 2010 tellen we 323 residentieel daklozen die in de provincie Fryslân gebruikmaken van maatschappelijke opvang. Daarnaast neemt het aantal personen dat woont in een voorziening voor begeleid wonen af van 64 personen in 2006 tot 40 personen in 2010.

Het gemiddeld aantal personen dat per etmaal overnacht, loopt in de periode 2006-2010 op. In 2006 overnachten gemiddeld per nacht 300 feitelijk en residentieel daklozen in een opvangvoorziening. In 2010 loopt dit aantal op tot gemiddeld 356 daklozen per nacht. In 2010 maken per nacht gemiddeld 145 feitelijk en 211 residentieel daklozen gebruik van een van de opvangvoorzieningen in de provincie Fryslân. Het aantal gebruikers van voorzieningen voor begeleid wonen loopt in de periode 2006-2010 terug van gemiddeld 37 in 2006 tot 29 personen per nacht in 2010.

Jongeren van 18-22 jaar

We zijn nagegaan hoeveel jongeren van 18 tot en met 22 jaar in een jaar ten minste één nacht gebruikmaken van voorzieningen voor maatschappelijke opvang in het verzorgingsgebied van de centrumgemeente Leeuwarden. Aanvankelijk bedraagt het aantal jongeren 80 in 2006 en 83 in 2007. In 2008 tellen we 106 dakloze jongeren, waarna het aantal daalt tot 88 jongeren in 2009. In 2010 maken 95 jongeren van 18-22 jaar ten minste één nacht gebruik van een maatschappelijke opvangvoorziening.

Verblijfsduur feitelijk daklozen

Uit een analyse van de verblijfsduur blijkt dat 23% van de gebruikers van de nachtopvang in de periode 2006-2010 maximaal één nacht in de opvang overnacht. Een kwart van de gebruikers (27%) maakt voor maximaal een periode van twee tot veertien dagen gebruik van de nachtopvang. Van alle personen die in de periode 2006-2010 gebruikmaken van een crisisopvang, verblijft 50% maximaal drie

maanden in de crisisopvang. Bij 23% van de gebruikers stellen we een verblijfsduur vast tussen de drie maanden en een half jaar, bij 17% langer dan een half jaar, en bij 9% langer dan een jaar.

In- en uitstroom

Van de instroom van feitelijk en residentieel daklozen bestaat 87% uit nieuwe instroom. De overige 13% van de instroom bestaat uit zogenaamde 'draaideurinstroom', dat wil zeggen dat deze personen na een onderbreking van ten minste een half jaar opnieuw gebruikmaken van een opvangvoorziening. Van permanente uitstroom is sprake als we een persoon na uitstroom geen gebruik meer zien maken van de opvang (tot zover de monitor loopt). Van alle uitstroom bestaat 87% uit permanente uitstroom. De instroom is nagenoeg even groot als de uitstroom.

Pendeling

De Daklozenmonitoren die we in de drie noordelijke provincies uitvoeren, geven zicht op het pendelen van daklozen tussen nachtopvangvoorzieningen in het noorden. We hebben vastgesteld dat er vooral pendeling van daklozen plaatsvindt tussen voorzieningen voor nachtopvang in de provincie Fryslân en de provincie Groningen. Het betreft 8% van alle daklozen die overnachten in een voorziening in Fryslân in de periode 2006-2009. Nagenoeg evenveel daklozen pendelen van Fryslân naar Groningen (4%) als andersom (4%).

Gebruik dagopvang en postadressen

Om inzicht te geven in het aantal bezoekers van een dagopvang in Leeuwarden, beschikken we vooralsnog alleen over gegevens van gebruikers van dagopvang De Tuinen. In 2010 in totaal 414 unieke personen deze dagopvangvoorziening. Van deze groep bezoeken 181 personen dagopvang De Tuinen in 2010 voor het eerst.

In Leeuwarden kunnen uitkeringsgerechtigde dak- en thuislozen een postadres aanvragen bij dagopvang De Tuinen en de dagopvang aan de Zuidergrachtswal. In totaal 138 personen maken in 2010 gebruik van een postadres bij dagopvang De Tuinen en 56 personen bij de dagopvang Zuidergrachtswal.

Aanzeggingen, huisuitzettingen en detentie

Voor deze rapportage hebben we gegevens over aanzeggingen van huisuitzetting in de gemeente Leeuwarden in de periode 2006-2010 verzameld. Het aantal personen dat in deze periode een aanzegging van huisuitzetting krijgt, daalt van 203 in 2006 tot 162 personen in 2010. Daarentegen neemt het aantal aanzeggingen dat leidt tot een daadwerkelijke huisuitzetting toe van 22% in 2006 tot 39% van de aanzeggingen in 2010.

Sinds 2007 daalt het aantal personen dat uit huis is gezet van 276 in 2007 tot 212 in 2010. Per duizend verhuurde corporatiewoningen vinden in 2007 gemiddeld ruim drieënhalf huisuitzettingen plaats (0,37%). Daarna daalt het gemiddeld aantal huisuitzettingen in verhouding tot het aantal huurwoningen naar minder dan drie (0,28%) in 2010. Over het geheel genomen is het aantal huisuitzettingen in verhouding tot het aantal corporatiewoningen in de provincie Fryslân in de jaren 2008-2010 lager dan in het verzorgingsgebied van de centrumgemeente Groningen, maar hoger dan in de verzorgingsgebieden van Assen en Emmen. Wel vindt in de provincie Groningen en de regio Assen, net zoals in Fryslân, een afname plaats in het aandeel ontruimde woningen in verhouding tot het aantal corporatiewoningen. Daarnaast neemt ook in de steden Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht in de periode 2006-2010 -net als in de provincie Fryslân- het aantal huisuitzettingen af.

Van alle personen die uit huis zijn gezet in de periode 2006-2010, maakt 6% binnen een jaar na uitzetting gebruik van een voorziening voor maatschappelijke opvang.

Van 18% van de ex-gedetineerden hebben we vastgesteld dat zij in 2007 binnen dertig dagen na detentie hebben overnacht in de maatschappelijke opvang in de provincie Fryslân. In 2010 bedraagt dit percentage 17. Het betreft hier ex-gedetineerden die nazorg krijgen van het Veiligheidshuis Fryslân.

Hulpverlening van VNN

Van de totale groep feitelijk en residentieel daklozen in de periode 2006-2010 zien we dat 23% begint met hulpverlening door VNN in de provincie Fryslân vóór de dakloosheid, en dat 11% ermee begint na de eerste overnachting in een opvangvoorziening. Van residentieel daklozen blijken meer hulpverleningscontacten te kunnen worden vastgesteld dan van feitelijk daklozen.

Van alle personen die in 2010 zijn gestart met ambulante woonbegeleiding, heeft 24% in de voorgaande jaren voor overnachting gebruikgemaakt van maatschappelijke opvang. Vanuit instellingen voor begeleid wonen stroomt in 2010 niemand door naar ambulante woonbegeleiding.

Van alle personen die in de periode 2006-2010 uit huis zijn gezet, is 10% van de uitgezette personen al gestart met hulpverlening door VNN en neemt 4% deel aan een vorm van ambulante woonbegeleiding. Na de huisuitzetting begint 4% van de uitgezette personen met hulpverlening door VNN en 4% gaat deelnemen aan een vorm van ambulante woonbegeleiding.

1. Inleiding

De gemeente Leeuwarden is een van de 43 centrumgemeenten voor maatschappelijke opvang en verslavingsbeleid in Nederland. De centrumgemeenten zijn door het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) gevraagd een impuls te geven aan de aanpak van dakloosheid door het ontwikkelen van een Plan van Aanpak Maatschappelijke Opvang, door de VNG kortweg aangeduid als Stedelijk Kompas.

Voor het *Kompas maatschappelijke opvang voor de regio Fryslân* heeft de gemeente Leeuwarden in samenspraak met de Friese gemeenten² voor de periode 2008-2012 het beleid uitgezet op de terreinen van maatschappelijke opvang en verslavingszorg. Het Zorgkantoor Friesland en de woningcorporaties zijn partners en mede-uitvoerders van het Kompas waarin wordt beschreven op welke wijze wordt ingezet op onder meer het verminderen van het aantal daklozen in de provincie Fryslân, de verbetering van de kwaliteit van leven van de doelgroep en het verminderen van de overlast. De Friese aanpak wordt gekarakteriseerd door:

- de samenwerking tussen de centrumgemeente Leeuwarden en de overige gemeenten in de provincie Fryslân;
- de integrale benadering van de problematiek van (dreigende) dakloosheid en verslaving;
- de nadruk op het activeren van de doelgroep;
- de samenwerking tussen de centrumgemeente en de uitvoerende instellingen;
- de inzet van AWBZ-middelen als basis voor het deconcentratiebeleid en ambulante woonbegeleiding;
- de samenwerking met het Zorgkantoor en de woningcorporaties.

Ook vindt samenwerking plaats tussen de gemeenten in de provincie Fryslân en met de overige centrumgemeenten in de drie noordelijke provincies. Zo hebben de vier centrumgemeenten Leeuwarden, Assen, Emmen en Groningen samengewerkt bij het opstellen van de Stedelijke kompassen³. De samenwerking komt ook tot uiting in het feit dat de centrumgemeenten Leeuwarden, Emmen en Assen in 2008 hebben besloten tot de opbouw van de daklozenmonitor.

² Alle 27 gemeenten in de provincie Fryslân behoren tot het verzorgingsgebied van centrumgemeente Leeuwarden.

³ Zie literatuurlijst.

1.1 Daklozenmonitor Fryslân

In het *Kompas maatschappelijke opvang voor de regio Fryslân* wordt over de cliëntregistratie van instellingen in de maatschappelijke opvang in de provincie Fryslân opgemerkt dat "zelfs binnen een pilot⁴ met een beperkt aantal instellingen effectieve gegevensverwerking niet goed tot stand komt." Daarbij wordt ook de staatssecretaris van VWS aangehaald die in haar voortgangsrapportage over de maatschappelijke opvang⁵ stelt dat "zowel datatechnische als organisatorische problemen een goede uitvoering van de registratieregeling in de weg staan."

De gemeente Leeuwarden hecht belang aan de beschikbaarheid van juiste gegevens over de doelgroep om zo een goed inzicht te krijgen in de omvang van de problematiek op het terrein van de maatschappelijke opvang in de provincie Fryslân. Om deze reden heeft de centrumgemeente Leeuwarden aan O&S Groningen opdracht gegeven tot de opbouw van de *Daklozenmonitor Fryslân*.

Met de uitvoering van deze monitor wil de gemeente Leeuwarden haar rol als centrumgemeente voor maatschappelijke opvang en verslavingsbeleid goed kunnen uitoefenen, de juiste prioriteiten kunnen stellen, de inspanningen van uitvoerende organisaties op elkaar afstemmen en verantwoording kunnen afleggen. Om een zo volledig mogelijk beeld te krijgen van het proces van marginalisering, is het essentieel dat van elke (potentiële) dakloze gegevens beschikbaar zijn over het gebruik van voorzieningen buiten de eigen regio.

De gemeente Leeuwarden verwacht dat daklozen in de drie noordelijke provincies kunnen worden gevolgd dankzij de uitvoering van de daklozenmonitoren van Fryslân, Assen, Emmen en Groningen. Dit leidt tot een beter inzicht in omvang en samenstelling van de doelgroep, het aantal huisuitzettingen, de contacten met hulpverleningsinstellingen, de in-, door- en uitstroom van de doelgroep in het daklozencircuit en in het pendelen van daklozen tussen voorzieningen in de provincies Fryslân, Drenthe en Groningen.

⁴ Het betreft een pilot van het ministerie van VWS, onder meer gericht op de invoering van verbeterde registratiesystemen van instellingen in de maatschappelijke opvang. In opdracht van de staatssecretaris heeft Prismant een evaluatie uitgevoerd van de Regeling maatschappelijke ondersteuning over de cliëntregistratie in de maatschappelijke opvang en vrouwenopvang (Staatscourant 22 december 2006).

⁵ In een brief aan de Tweede Kamer, 18 februari 2008.

1.2 Doel van het onderzoek

Het onderzoek heeft als reguliere doelstelling: Het in kaart brengen van de populatie daklozen in de provincie Fryslân.

De doelstelling van het onderzoek laat zich vertalen in een aantal deelvragen, namelijk:

- Hoeveel aanzeggingen van huisuitzetting worden in de gemeente Leeuwarden verstuurd? Hoeveel aanzeggingen leiden tot huisuitzetting?
- Hoeveel huisuitzettingen vinden plaats in de provincie Fryslân? Wat zijn redenen voor huisuitzetting?
- Hoeveel mensen die uit huis zijn gezet komen terecht in de maatschappelijke opvang? Hoeveel tijd zit er tussen de datum van huisuitzetting en de eerste overnachting in de maatschappelijke opvang?
- Welke hulpverleningcontacten hebben personen die uit huis zijn gezet, voor en na huisuitzetting?
- Hoeveel ex-gedetineerden maken binnen dertig dagen na detentie voor overnachting gebruik van maatschappelijke opvang?
- Wat is de omvang van de populatie daklozen de provincie Fryslân? Is er een toe- of afname van het aantal daklozen?
- Wat zijn de demografische kenmerken van deze populaties?
- Wat is de omvang van de in- en uitstroom in de maatschappelijke opvang in de provincie Fryslân, per maand? Hoeveel nieuwe daklozen komen we in de maatschappelijke opvangvoorzieningen tegen? Hoeveel ex-daklozen worden opnieuw dakloos?
- Is er sprake van stromingen tussen voorzieningen voor kortdurende opvang, langdurende opvang en begeleid wonen? Hoe lang verblijven daklozen gemiddeld in de opvangvoorzieningen?
- Hoeveel daklozen zijn bekend bij een hulpverleningsinstelling, voor- of nadat zij voor het eerst gebruikmaken van de maatschappelijke opvang voor een overnachting, en met welke instelling?
- Hoeveel personen beschikken over een postadres? Hoeveel van deze personen, maken voor overnachting gebruik van maatschappelijke opvang?
- Hoeveel daklozen uit de provincie Fryslân maken ook gebruik van de voorzieningen in het verzorgingsgebied van de centrumgemeenten Groningen (provincie Groningen), Assen en Emmen (provincie Drenthe), en omgekeerd? De pendeling van daklozen tussen de voorzieningen in de drie noordelijke provincies kunnen we inzichtelijk maken voor de periode 2006-2009.

1.3 Opzet van de monitor

In 2008 is begonnen met de opbouw van de Daklozenmonitor Fryslân, waarbij is gestart met de verzameling van gegevens over het jaar 2006 (zie Beukeveld & Oldersma, 2008). De gegevens over de jaren 2006- 2009 zijn begin 2011 gerapporteerd (zie Oldersma, 2011a).

De Daklozenmonitor is in opdracht van de gemeente Groningen ontwikkeld in 2003⁶. Sindsdien wordt deze monitor uitgevoerd door O&S Groningen van de gemeente Groningen. Tegelijkertijd met de opbouw van de Daklozenmonitor Fryslân is begonnen met de opbouw van daklozenmonitoren voor de centrumgemeenten Assen en Emmen⁷. Daarmee wordt de populatie (potentiële) daklozen in de drie noordelijke provincies gevolgd en kan het pendelen van de doelgroep tussen voorzieningen in de drie provincies in beeld worden gebracht.

1.3.1 Registratiegegevens

De monitor bouwen we op door registratiegegevens van personen te koppelen. Diverse instellingen voor onder meer maatschappelijke opvang, hulpverlening en begeleid wonen, en woningcorporaties verstrekken gegevens op persoonsniveau. De registraties van deze instellingen vormen de gegevensbronnen voor de monitor. Voor deze rapportage is aan instellingen gevraagd gegevens over de periode 2006-2010 beschikbaar te stellen. Alle gegevens worden geleverd op persoonsniveau, doorgaans met de volledige naam van de persoon, geslacht en zijn of haar geboortedatum. Voor de monitor worden de registratiegegevens van de volgende instellingen aan elkaar gekoppeld:

- a) Registratiegegevens van personen die gebruikmaken van de maatschappelijke opvangvoorzieningen in de stad Leeuwarden en de provincie Fryslân in de periode 2006-2010. Op dagniveau zijn gegevens verstrekt van personen die gebruikmaken van een dagopvang, kortdurende nachtopvang, crisisopvang, langdurende nachtopvang en voorzieningen voor begeleid wonen. Het betreft voorzieningen van Zienn, Limor en het Leger des Heils.
- b) Gegevensbestanden van woningcorporaties in de stad Leeuwarden en de provincie Fryslân over huisuitzettingen (op naam) en de reden van huisuitzetting in de periode 2006-2010.
- c) Gegevens over hulpverlening aan ex-gedetineerden door het Veiligheidshuis Fryslân.

⁶ Voor de Dak- en thuislozenmonitor Groningen worden vanaf het jaar 2003 gegevens verzameld; voor de monitoren van Assen, Emmen en Leeuwarden is 2006 het eerste jaar waarover gegevens beschikbaar zijn.

⁷ Zie literatuurlijst.

- d) Om een beeld te krijgen van de achtergrond van de daklozen gebruiken we gegevensbestanden van Verslavingszorg Noord Nederland (VNN)⁸. We streven ernaar in de toekomst ook gegevens over hulpverleningscontacten te kunnen verzamelen over cliënten van de Kredietbank Nederland, GGZ Friesland en instellingen voor algemeen maatschappelijk werk.
- e) Gegevens over deelnemers aan dagbesteding bij SKREP en arbeidstoeleiding door VNN.
- f) Informatie uit de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA). Hierbij gaat het om informatie over geslacht, etnische achtergrond, leeftijd en om de huishoudens waarvan de daklozen ooit deel hebben uitgemaakt. De gemeente Leeuwarden heeft voor de monitor haar GBA-gegevens over de periode 2007-2010 beschikbaar gesteld.
- g) Gegevens over uitkeringsgerechtigden (WWB) in de periode 2006-2010 van de sector Sociale Zaken van de gemeente Leeuwarden. Tevens gegevens over uitkeringsgerechtigde dak- en thuislozen die een postadres hebben gekregen bij dagopvang De Tuinen en de dagopvang aan de Zuidergrachtswal.

1.3.2 Identificatie en koppeling

Elk bronbestand dat we ontvangen van een instelling, wordt op persoonsniveau gekoppeld. Elke persoon die nog niet eerder is geïdentificeerd, wordt na toevoeging aan de database beschouwd als een nieuwe persoon. Over elke persoon die al in de database is opgenomen, komt meer informatie beschikbaar. Na identificatie worden de persoonsgegevens uit het gekoppelde bestand verwijderd, zodat er een voor onderzoeksdoeleinden geanonimiseerde database overblijft.

Het koppelen op persoonsniveau is een arbeidsintensief proces. De koppeling van gegevens is noodzakelijk om de daklozen over meerdere jaren te kunnen volgen. De monitor kan onder meer inzichtelijk maken hoeveel mensen na huisuitzetting gebruikmaken van de maatschappelijke opvang, hoeveel daklozen gebruikmaken van opvangvoorzieningen en/of hulpverleningsinstellingen, en hoeveel daklozen na een onderbreking weer terugkomen bij een voorziening en wanneer. Bij de koppeling van de registratiegegevens uit de verschillende bestanden moet een goede identificatie van de daklozen plaatsvinden. De Gemeentelijke Basisadministratie (GBA) van de gemeente Leeuwarden speelt hierbij een belangrijke rol; deze gemeente heeft gegevens uit de GBA beschikbaar gesteld van alle inwoners in de periode 2007-2010. De identificatie van een persoon met gegevens in een GBA verhoogt niet alleen de betrouwbaarheid van de verzamelde gegevens in de database, maar stelt ons ook in staat de gegevens te

⁸ VNN heeft gegevens aangeleverd over personen die in de periode 2006-2010 voor hulpverlening een beroep hebben gedaan op de instelling. Voorwaarde voor de gegevenslevering is dat de hulpverlening in de periode 2006-2010 heeft plaatsgevonden. Daarbij kan al voor 2006 zijn gestart met de verleende hulpverlening. Als hulpverlening al in 2005 of eerder is beëindigd (en niet opnieuw is gestart in de periode 2006-2010), dan hebben wij daarover geen gegevens ontvangen.

verrijken (bijvoorbeeld met gegevens over de etniciteit van de persoon). De identificatie van personen in de gegevensbestanden draagt ertoe bij dat een persoon na koppeling slechts eenmaal in de database wordt opgenomen⁹. Bijvoorbeeld, als de gegevens over een huisuitzetting niet aan de juiste persoon worden gekoppeld, dan bevat de database een persoon die uit huis is gezet en daarnaast nog een tweede persoon die gebruikmaakt van hulpverlening. Door deze onjuiste koppeling vindt dubbeltelling plaats, en dat is ongewenst met het oog op een juiste vaststelling van de omvang van de populatie daklozen. Bovendien kan van deze persoon het proces van marginalisatie niet goed worden vastgesteld, omdat bijvoorbeeld aan de instroom in de maatschappelijke opvang een huisuitzetting is voorafgegaan.

1.4 Voorzieningen voor daklozen

Daklozen in de provincie Fryslân kunnen gebruikmaken van verschillende voorzieningen voor maatschappelijke opvang en/of hulpverlening. In deze rapportage hanteren we de volgende clustering van opvang- en hulpverleningsinstellingen: maatschappelijke opvang, dagopvang, activering en werkprojecten, hulpverlening, ambulante woonbegeleiding en opvang van ex gedetineerden (zie tabel 1.1).

Bij de maatschappelijke (nacht-)opvang onderscheiden we achtereenvolgens (a) instellingen voor kortdurend verblijf en de crisisopvang, (b) instellingen voor langdurend verblijf, en (c) begeleid wonen. Met deze indeling kunnen we inzicht geven in de populatie daklozen die in het *Kompas maatschappelijke opvang voor de regio Fryslân* (zie ook Vereniging van Nederlandse Gemeenten¹⁰) als feitelijk respectievelijk residentieel daklozen worden omschreven:

- a. *Feitelijk daklozen*: dit zijn personen die niet beschikken over een eigen woonruimte en die voor een slaapplek gedurende de nacht ten minste één nacht (per maand) zijn aangewezen op buiten slapen. Tot de feitelijk daklozen behoren ook personen die overnachten in de openlucht en in overdekte openbare ruimten (zoals portieken, fietsenstallingen en auto's). Ten slotte worden tot de groep feitelijk daklozen ook gerekend personen die binnen slapen in passantenverblijven van de maatschappelijke opvang of bij vrienden, kennissen of familie, zonder vooruitzicht op een slaapplek voor de daarop volgende nacht.

⁹ Een van de problemen bij het vaststellen van de omvang van de doelgroep is volgens het Interdepartementaal Beleidsonderzoek het aantal dubbeltellingen. Door de gehanteerde systematiek hebben we het aantal zijn dubbeltellingen geminimaliseerd.

¹⁰ Zie *Stappenplan Stedelijk Kompas: Intensivering van de aanpak van dakloosheid*, uitgebracht door de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (2007); zie ook *Monitor Stedelijk Kompas 2009* van Planije, Maas & Been, 2010.

Tabel 1.1 Organisaties in de stad en in het verzorgingsgebied van de centrumgemeente Leeuwarden (provincie Fryslân) die gegevens beschikbaar stellen voor de monitor

		Organisatie
1. Maatschappelijke opvang		
1a. Kortdurend verblijf en crisisopvang*	Nachtopvang (De Terp)	Zienn
	Crisisopvang Burgum *	Zienn
	Crisisopvang De Kei **	Limor
	Crisisopvang Sneek	Limor
	Huis voor Jongeren	Zienn
	Trainingsappartementen voor gezinnen	Zienn
1b. Langdurend verblijf	Algemene Opvang	Zienn
	De Zorgopvang	Zienn
	Sociaal pension Bonifatiusplein ***	Zienn
	Sociaal pension De Bel	Zienn
	Sociaal pension Noach	Leger des Heils
	Sociaal pension Sneek	Zienn
1c. Begeleid wonen	Tweede Fase Huizen	Limor
	Woonvoorziening De Kei **	Limor
2. Dagopvang	Dagopvang De Tuinen	Leger des Heils
3. Postadressen	Sector Sociale Zaken ****	Gemeente Leeuwarden
4. Activering en werkprojecten	Arbeidstoeleiding	VNN
	Sociale activering	Skrep
5. Hulpverlening	Verslavingszorg Noord Nederland	VNN
6. Ambulante woonbegeleiding	"10" voor Toekomst	Leger des Heils
	Woonbegeleiding Friesland	VNN
	Grijs genoeg	Leger des Heils
	Huis voor Jongeren	Zienn
	Thuisbegeleiding	Limor
	Woonondersteuning	Zienn
7. Nazorg ex-gedetineerden	Veiligheidshuis Fryslân	Gemeente Leeuwarden
8. Wonen	Ontruimingsaanmaningen	Gemeente Leeuwarden
	Huisuitzettingen	corporaties provincie Fryslân
9. Inkomstenbron	Bijstandsuitkering	Gemeente Leeuwarden

Noten: Zie bijlage 1 voor een nadere omschrijving van de verschillende voorzieningen.

* Crisisopvang Burgum was Crisisopvang Blijenhof.

** In 2009 zijn de Crisisopvang aan de Albert Schweitzerstraat in Leeuwarden en woonvoorziening Bonifatiusplein verhuisd naar het nieuwe gebouw De Kei.

*** Sociaal pension Bonifatiusplein was Sociaal pension Willemsstate.

**** Uitkeringsgerechtigde dak- en thuislozen kunnen een postadres aanvragen dagopvang De Tuinen en de dagopvang aan de Zuidergrachtswal (Zienn).

- b. *Residentieel daklozen*: tot deze groep worden gerekend personen die als bewoner staan ingeschreven bij instellingen voor maatschappelijke opvang. Het kan daarbij gaan om instellingen als internaten en sociale pensions, woonvoorzieningen op basis van particulier initiatief die zich richten op semipermanente bewoning

door daklozen en particuliere commerciële pensions waar voornamelijk daklozen wonen.

Tot de feitelijk daklozen kunnen worden gerekend personen die in een kalenderjaar ten minste éénmaal gebruik hebben gemaakt van een voorziening voor kortdurend verblijf of de crisisopvang. Alle personen die gebruikmaken van een voorziening voor langdurende opvang worden beschouwd als residentieel daklozen. Behalve over de feitelijk en residentieel daklozen, rapporteren we ook over de groep gebruikers van voorzieningen voor begeleid wonen. Begeleid wonen onderscheidt zich van langdurende opvang door zowel het tijdelijke karakter als de begeleiding die is gericht op uitstroom naar zelfstandig wonen.

Elke centrumgemeente hanteert in het Stedelijk Kompas het onderscheid tussen feitelijk en residentieel daklozen. In de rapportages¹¹ van de daklozenmonitoren Fryslân, Assen en Emmen hanteren we een uniforme clustering van voorzieningen. Hiermee kan een eenduidige analyse plaatsvinden van het pendelen van daklozen tussen de drie noordelijke provincies.

1.5 Opbouw van het rapport

Het rapport is opgebouwd uit de volgende hoofdstukken. In *hoofdstuk 2* gaan we in op aanzeggingen van huisuitzetting in de gemeente Leeuwarden en daadwerkelijke huisuitzettingen in de provincie Fryslân. Daarbij gaan we ook in op de redenen van huisuitzettingen en, zowel voor als na uitzetting, op hulpverlening aan de personen die uit huis zijn gezet en het gebruik van maatschappelijke opvang voor overnachting. Het hoofdstuk besluit met het aantal ex-gedetineerden dat na detentie gebruikmaakt van maatschappelijke opvang. In *hoofdstuk 3* beschrijven we de populatie daklozen in de provincie Fryslân in de periode van 2006-2010. Daarnaast wordt aandacht besteed aan de in- en uitstroom, hulpverlening voor en na instroom in de maatschappelijke opvang en aan het gebruik van ambulante woonbegeleiding. *Hoofdstuk 4* gaat in op het gebruik van dagopvangvoorzieningen en postadressen enerzijds, en de deelname aan activerings- en werkprojecten anderzijds. In de bijlagen beschrijven we de instellingen die voor de monitor gegevens hebben geleverd (bijlage 1) en de woningvoorraad van woningcorporaties die aan de monitor meewerken (bijlage 2).

¹¹ Zie de literatuurlijst.

2. Na huisuitzetting en detentie

Huisuitzetting kan een eerste stap zijn naar dakloosheid. In de meeste gevallen gaat het om huurders die uit hun woning worden gezet, maar soms krijgt ook een eigenaar van een koopwoning te maken met huisuitzetting. Een woningcorporatie of een (particuliere) verhuurder kan overgaan tot huisuitzetting als een huurder geen huur betaalt, de woning ernstig verwaarloost of op een andere wijze overlast veroorzaakt. Een huisuitzetting vindt pas plaats na de mededeling van een deurwaarder dat tot ontruiming van de woning wordt overgegaan. Deze aanzegging van een huisuitzetting wordt gedaan nadat de kantonrechter in een vonnis heeft uitgesproken dat de huurovereenkomst ontbonden mag worden. In paragraaf 2.1 gaan we na hoeveel van de geplande huisuitzettingen in de gemeente Leeuwarden in de periode 2006-2010 daadwerkelijk zijn uitgevoerd. In paragraaf 2.2 beschrijven we het aantal huisuitzettingen dat is uitgevoerd door de grootste corporaties in de provincie Fryslân in de periode 2006-2010. Daarbij besteden we ook aandacht aan de reden voor huisuitzetting, aan de hulpverlening aan huishoudens die te maken krijgen met huisuitzetting en aan de ambulante woonbegeleiding die er mede op is gericht om huisuitzetting te voorkomen.

Na een huisuitzetting is iemand weliswaar huis en haard kwijtgeraakt, maar men wordt daarmee niet letterlijk dakloos. Wie de nacht niet onder de sterrenhemel wil doorbrengen, klopt vaak eerst voor onderdak aan bij familie en vrienden. Ook zoekt men oplossingen in de richting van een caravan, vakantiehuisje en soms een schuur. Het kan hierdoor enige tijd duren voordat iemand zich meldt bij de maatschappelijke opvang. Alleen zij die de controle totaal kwijt zijn en geen andere oplossing kunnen vinden, kloppen eerder aan bij de opvang. Zij beschikken niet meer over de overlevingsstrategieën om het een tijdje zonder de opvang uit te houden. Uit de Daklozenmonitor Groningen 2003-2010 (Oldersma, 2011b) blijkt dat tien procent van de personen die in de stad Groningen uit huis zijn gezet binnen één jaar na uitzetting gebruikmaakt van een voorziening voor nachtopvang. In paragraaf 2.2 beschrijven we hoeveel personen na huisuitzetting in Fryslân gebruikmaken van opvangvoorzieningen voor daklozen. We gaan in op het gebruik van voorzieningen voor nachtopvang en dagopvang.

Huisuitzetting is niet de enige oorzaak van dakloosheid. Mensen kunnen ook dakloos worden doordat zij uit huis worden gezet door hun partner of ouders. Ook komt het voor dat sommige mensen uit detentie komen of ontslagen zijn uit een psychiatrisch ziekenhuis of jeugdinstelling zonder dat vooraf een dak boven het hoofd is geregeld. In paragraaf 2.3 gaan we in op het aantal ex-gedetineerden dat na detentie binnen dertig dagen gebruik maakt van een opvangvoorzieningen voor daklozen.

2.1 Aanzeggingen in Leeuwarden

We hebben gegevens verzameld over aanzeggingen van huisuitzetting door een deurwaarder om inzicht te krijgen in het aantal dreigende huisuitzettingen in Leeuwarden. Het betreft hierbij de zogenaamde mededelingen van deurwaarders dat zij voornemens zijn om tot ontruiming van een woning over te gaan (nadat de kantonrechter in een vonnis heeft uitgesproken dat de huurovereenkomst ontbonden mag worden). De deurwaarder is verplicht dit aan de gemeente mede te delen. Dit zogenaamde 'Exploot van Kennisgeving' (EvK) wordt voor de daadwerkelijke ontruiming aan de gemeente gestuurd. Voor deze rapportage hebben we gegevens over aanzeggingen tot huisuitzetting in de periode 2006-2009 verzameld. Het betreft de aanzeggingen die door deurwaarders zijn gestuurd aan de gemeente Leeuwarden.

Om te bepalen hoeveel aanzeggingen in de gemeente Leeuwarden tot een daadwerkelijke huisuitzetting leiden, hebben we het aantal aanzeggingen bepaald van de corporaties die voor deze monitor gegevens over huisuitzettingen in gemeente Leeuwarden beschikbaar hebben gesteld¹². Het betreft de woningcorporaties WoonFriesland en Elkien (ontstaan door een fusie van Nieuw Wonen Friesland en Woningcorporatie Welkom in 2009).

In tabel 2.1 geven we per jaar het aantal personen weer dat een aanzegging ontvangt en na aanzegging uit huis wordt gezet. Bovendien hebben we in de tabel het aandeel aanzeggingen opgenomen dat tot huisuitzetting leidt.

Tabel 2.1 Aantal en aandeel personen dat een aanzegging ontvangt en na aanzegging uit huis is gezet in de gemeente Leeuwarden, in de periode 2006-2010

	2006	2007	2008	2009	2010
Aanzegging	203	206	180	179	162
Uitzettingen na aanzegging	44	44	45	51	63
Aandeel aanzeggingen dat tot huisuitzetting leidt	22%	21%	25%	28%	39%

Uit de cijfers blijkt dat het aantal personen dat een aanzegging tot uitzetting ontvangt, in de periode 2006-2010 afneemt. In 2006 ontvangen 203 personen een aanzegging en in 2010 nog 162 personen. Daarentegen neemt het aandeel aanzeggingen dat tot een huisuitzetting leidt toe van 22% in 2006 tot 39% in 2010.

¹² Daarmee kunnen we van 82% van de aanzeggingen nagaan of ze tot huisuitzetting leiden. De overige 18% betreft aanzeggingen van woningen en/of bedrijfspanden die eigendom zijn van andere partijen dan de woningcorporaties WoonFriesland en Elkien.

We zijn nagegaan hoeveel personen die een aanzegging hebben ontvangen, ambulante woonbegeleiding krijgen en/of contact hebben met VNN. Het Leger des Heils ("10" voor Toekomst en Grijs Genoegen), Limor, VNN en Zienn bieden ambulante woonbegeleiding aan in de provincie Fryslân. In het volgende hoofdstuk gaan we in paragraaf 3.6 in op ambulante woonbegeleiding aan daklozen.

We kunnen vaststellen dat 2% van de personen een vorm van ambulante woonbegeleiding krijgen op het moment dat zij een aanzegging krijgen (en 2% start hiermee binnen een jaar na de eerste aanzegging. Daarnaast heeft 6% al voor de aanzegging al contact met VNN (1% start met hulpverlening door VNN binnen een jaar na de aanzegging).

2.2 Huisuitzettingen in Fryslân

In deze paragraaf gaan we eerst in op het aantal huisuitzettingen en de redenen daarvan. Vervolgens beschrijven we de hulpverlening die is geboden aan huishoudens die uit huis zijn gezet en de instroom in de maatschappelijke opvang na huisuitzetting. Ten slotte gaan we in op het aantal personen dat na huisuitzetting gebruikmaakt van een dagopvangvoorziening.

2.2.1 Aantal huisuitzettingen

We hebben de twaalf grootste woningcorporaties in de provincie Fryslân benaderd voor deelname aan de monitor. Deze woningcorporaties hebben namen aangeleverd van personen die uit huis zijn gezet in de periode 2006-2010¹³.

In tabel 2.2 geven we het aantal personen weer dat in de provincie Fryslân uit huis is gezet, per corporatie die gegevens heeft geleverd. Uit de tabel blijkt dat in 2006 in totaal 228 personen uit huis is gezet (let wel, twee corporaties konden geen gegevens leveren over uitzettingen). In 2007 en 2008 hebben in totaal 276 respectievelijk 275 personen met huisuitzetting te maken gekregen. Daarna daalt het aantal tot 225 in 2009 en 212 personen in 2010.

¹³ De monitor bouwen we op door gegevens van personen te koppelen. Voor dit doel leveren ook woningcorporaties persoonsgegevens aan. In sommige gevallen ontvangen we over een huisuitzetting gegevens over meerdere personen. Om consistente cijfers over huisuitzettingen te presenteren, rapporteren we over het aantal personen dat uit huis is gezet.

Tabel 2.2 Aantal personen dat uit huis is gezet in de provincie Fryslân, naar woningcorporatie, in de periode 2006-2010

Corporatie	2006	2007	2008	2009	2010
Accolade Groep	45	23	26	24	24
De Bouwvereniging	12	20	13	9	7
Elkien*	21*	61	87	52	51
Lyaemer Wonen	4	4	0	2	0
Thús Wonen**	nb	9	8	12	15
Wonen Noordwest Friesland	6	7	19	9	10
Wonen Zuidwest Friesland	7	3	3	3	0
Woningstichting De Wieren	2	6	10	2	3
Woningst. Weststellingwerf	2	0	0	7	6
WoonFriesland	123	141	108	96	88
Woonstichting Actium	6	2	1	9	8
Totaal	228	276	275	225	212

Noten: nb = niet bekend.

* Elkien is in juni 2009 ontstaan door een fusie van de corporaties Nieuw Wonen Friesland (NWF) en Woningcorporatie Welkom. Over de periode 2006-2008 vermelden we bij Elkien het aantal personen dat door NWF en Welkom is uitgezet; gegevens over huisuitzettingen van NWF zijn bij ons bekend vanaf 2007.

** Thus Wonen is in januari 2010 gefuseerd met Woningcorporatie Dongeradeel.

In tabel 2.3 hebben we het percentage huisuitzettingen opgenomen in verhouding tot het totaal aantal corporatiewoningen in Fryslân. Daarnaast zijn in de tabel dezelfde gegevens opgenomen over de verzorgingsgebieden van de drie aangrenzende centrumgemeenten (zie de rapportages van de Daklozenmonitoren Groningen, Assen en Emmen) en de vier grote steden (zie de rapportage 2010 van de Monitor Plan van Aanpak Maatschappelijke Opvang). In 2006 vinden in Fryslân per duizend verhuurde corporatiewoningen gemiddeld ruim drieënhalf huisuitzettingen plaats, uitgedrukt in een percentage van 0,36%. In de twee daaropvolgende jaren 2007 en 2008 bedraagt dit percentage 0,37%, na 2008 daalt het percentage naar 0,30% in 2009 tot 0,28% in 2010.

Over het geheel genomen is het aantal huisuitzettingen in verhouding tot het aantal corporatiewoningen in de provincie Fryslân in de jaren 2008-2010 lager dan in het verzorgingsgebied van de centrumgemeente Groningen, maar hoger dan in de verzorgingsgebieden van Assen en Emmen. Wel vindt in de Groningen en de regio Assen, net zoals in Fryslân, een afname plaats in het aandeel ontruimde woningen in verhouding tot het aantal corporatiewoningen.

Net als in de provincie Fryslân zien we in de cijfers van de steden Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht ook een dalende trend in het aantal huisuitzettingen bij woningcorporaties.

Tabel 2.3 Percentage ontruimde woningen in verhouding tot het totaal aantal corporatiewoningen, naar woningcorporatie in de periode 2006-2010

Corporatie / verzorgingsgebied	2006	2007	2008	2009	2010
Accolade Groep	0,27%	0,14%	0,16%	0,15%	0,15%
De Bouwvereniging	0,49%	0,83%	0,56%	0,37%	0,29%
Elkien*	0,22%	0,35%	0,49%	0,29%	0,29%
Lyaemer Wonen	0,24%	0,25%	0,00%	0,12%	0,00%
Thús Wonen**	nb	0,23%	0,21%	0,31%	0,23%
Wonen Noordwest Friesland	0,14%	0,17%	0,46%	0,22%	0,24%
Wonen Zuidwest Friesland	0,32%	0,14%	0,14%	0,14%	0,00%
Woningstichting De Wieren	0,08%	0,23%	0,39%	0,08%	0,12%
Woningst. Weststellingwerf	0,07%	0,00%	0,00%	0,25%	0,21%
WoonFriesland	0,63%	0,73%	0,58%	0,51%	0,47%
Woonstichting Actium	0,26%	0,09%	0,04%	0,39%	0,35%
Totaal Fryslân	0,36%	0,37%	0,37%	0,30%	0,28%
Groningen	0,44%	0,35%	0,41%	0,37%	0,31%
Regio Assen	0,22%	0,32%	0,30%	0,27%	0,24%
Regio Emmen	0,29%	0,19%	0,32%	0,31%	0,31%
Amsterdam	0,42%	0,42%	0,43%	0,38%	0,35%
Rotterdam	0,65%	0,60%	0,40%	0,38%	0,46%
Den Haag	0,57%	0,57%	0,67%	0,64%	0,56%
Utrecht	0,37%	0,30%	0,24%	0,15%	nb

Noten: nb = nog niet bekend.

* Elkien is in juni 2009 ontstaan door een fusie van de corporaties Nieuw Wonen Friesland (NWF) en Woningcorporatie Welkom. Over de periode 2006-2008 vermelden we bij Elkien het aantal personen dat door NWF en Welkom is uitgezet; gegevens over huisuitzettingen van NWF zijn bij ons bekend vanaf 2007.

** Thus Wonen is in januari 2010 gefuseerd met Woningcorporatie Dongeradeel.

2.2.2 Reden van huisuitzetting

Een huurder kan niet zomaar uit zijn woning worden gezet. Hieraan komt een gerechtelijke uitspraak te pas. Een huurachterstand van meer dan drie maanden is de meest voorkomende reden waarom iemand na een uitspraak van de rechter zijn of haar huis moet verlaten. Toch gaan er meestal meerdere problemen vooraf aan een daadwerkelijke huisuitzetting. Huurschuld en overlast gaan daarbij vaak hand in hand. Een huurachterstand is voor de verhuurder gemakkelijker aan te tonen dan overlast; een huurachterstand kan op basis van betaalde en verschuldigde huur worden vastgesteld, terwijl overlast is gebaseerd op een subjectieve beleving van het hinderlijke gedrag van een huurder. Daarbij zijn bij een huisuitzetting naar aanleiding van overlast getuigenverklaringen vereist waaruit blijkt dat het niet om een incident gaat en dat maatregelen niet geholpen hebben.

De corporaties in de provincie Fryslân hebben van het merendeel van de huisuitzettingen de reden aangeleverd. In de periode 2006-2010 is in de meeste gevallen (90%) een huurschuld de voornaamste reden van uitzetting geweest. In 31 gevallen (3%) vormde overlast de reden voor huisuitzetting. Bij 19 huisuitzettingen (2%) vormde een combinatie van een huurschuld en overlast de reden voor uitzetting. Van 6% van de uitzettingen is geen reden bekend.

2.2.3 Huisuitzetting en hulpverlening van VNN

Vrijwel alle daklozen hebben te maken met problemen in de relationele en/of maatschappelijke sfeer. Vaak is het dakloos raken een gevolg van deze problemen. Volgens Wolf (2002) spelen drie factoren een rol bij het ontstaan van dakloosheid. Eén daarvan is dat mensen in een negatieve spiraal terechtkomen met steeds meer controleverlies. Dan worden rekeningen niet meer betaald, de post wordt niet meer geopend en de contacten met familie, vrienden en burens nemen af. Het controleverlies is op een gegeven moment zodanig dat mensen geen hulp vragen, terwijl de behoefte eraan groot is. Daar staat tegenover dat hulpverlening niettemin wenselijk kan zijn, nadat het daadwerkelijk tot een huisuitzetting is gekomen. Mensen vragen zich af hoe ze verder moeten als ze na de uitzetting op straat staan, waar ze naar toe moeten en bij wie ze kunnen aankloppen voor hulp en onderdak. De vraag is of, en zo ja, hoe mensen door hulpverleningsinstellingen worden geholpen, nadat ze uit hun woning zijn gezet, en in hoeverre ze baat hebben bij de hulpverlening die zij ontvangen.

Het is daarom van belang om na te gaan hoeveel personen hulpverlening hebben ontvangen vóór de huisuitzetting en om te kijken naar contacten met hulpverleningsinstellingen na de huisuitzetting. In de periode 2006-2010 zien we dat 10% van de personen die uit huis zijn gezet voorafgaand aan de uitzetting begint met hulpverlening door VNN. Na uitzetting begint 4% van de personen met een vorm van hulpverlening door VNN in de provincie Fryslân.

2.2.4 Hulpverlening en ambulante woonbegeleiding

Ambulante woonbegeleiding biedt een vorm van begeleiding die erop is gericht terugval en huisuitzetting te voorkomen. Voor deze subparagraaf zijn we nagegaan hoeveel personen in de periode 2006-2010 voor of na huisuitzetting ambulante woonbegeleiding hebben ontvangen in de provincie Fryslân. Van 95 personen (8%) kunnen we vaststellen dat zij in deze jaren voor of na hun huisuitzetting een vorm van ambulante woonbegeleiding hebben gekregen. In totaal 51 personen (4%) starten met ambulante begeleiding voor de huisuitzetting, terwijl 44 personen (4%) hiermee na de huisuitzetting beginnen.

2.2.5 Van huisuitzetting naar opvang

Van alle personen die in de periode 2006-2010 uit huis zijn gezet in de provincie Fryslân, zijn we nagegaan hoeveel er maximaal één jaar voor of na uitzetting gebruik zijn gaan maken van de maatschappelijke opvang. Van alle personen die uit huis zijn gezet, maken 84 personen (7%) binnen een jaar voor of na uitzetting gebruik van een nachtopvangvoorziening. Van deze personen, overnachten er binnen een jaar na uitzetting 66 (6%) al in een opvangvoorziening.

De 66 personen die binnen één jaar na uitzetting van een voorziening gebruikmaken, hebben we nader bekeken. Van deze personen overnachten 21 personen (2%) binnen één maand al een keer in de maatschappelijke opvang. Tweeëndertig personen (3%) vinden tussen de twee en zes maanden na uitzetting een plek in een opvangvoorziening. De overige 13 personen (1%) overnachten tussen de zeven en twaalf maanden na huisuitzetting een eerste keer in een opvangvoorziening.

2.2.6 Huisuitzetting en bezoek dagopvang

Van alle personen die in de periode 2006-2010 uit huis zijn gezet in de provincie Fryslân maken 62 personen (5%) binnen één jaar na huisuitzetting voor het eerst gebruik van de dagopvangvoorziening De Tuinen van het Leger des Heils¹⁴. Binnen één jaar voorafgaand aan de huisuitzetting brengen 5 personen (minder dan 1 procent) een eerste bezoek aan de dagopvang.

2.3 Ex-gedetineerden

De nazorg voor ex-gedetineerden dient een belangrijke bijdrage te leveren aan het vergroten van re-integratiekansen voor ex-gedetineerden. De nazorg is erop gericht dat ex-gedetineerden in het bezit zijn van de noodzakelijke basisvoorzieningen: identiteitsbewijs, inkomen, huisvesting, schuldhulpverlening en passende zorg. Deze nazorg wordt onder meer verleend door het Veiligheidshuis Fryslân, dat voor deze monitor gegevens beschikbaar heeft gesteld over ex-gedetineerden die in de periode 2007-2010 de gevangenis hebben verlaten.

We zijn nagegaan hoeveel ex-gedetineerden binnen 30 dagen na het verlaten van de gevangenis voor overnachting een beroep hebben gedaan op maatschappelijke opvang in Fryslân¹⁵. In 2007 is 193 keer een persoon uit detentie gekomen die nazorg krijgen van het Veiligheidshuis Fryslân; 35 keer (18%) maakt een ex-gedetineerde binnen dertig dagen

¹⁴ Er zijn geen gegevens beschikbaar over bezoekers van de dagopvang aan de Zuidergrachtswal.

¹⁵ We beschikken over gegevens van overnachtingen in de maatschappelijke opvang in 2007-2010, zodat we alleen van ex-gedetineerden die tussen 1 januari en 30 november 2010 de gevangenis hebben verlaten, adequaat kunnen vaststellen of ze binnen dertig dagen dakloos worden.

na detentie voor overnachting gebruikmaakt van een maatschappelijke opvangvoorziening in de provincie Fryslân. In 2008 gaat het om 46 (15%) en in 2009 om 67 personen (16%) die na detentie gebruikmaken van een nachtopvangvoorziening. In 2010 overnachten 59 ex-gedetineerden (17%) binnen dertig dagen na detentie in een opvangvoorziening.

3. Daklozen in Fryslân

In dit hoofdstuk geven we een beschrijving van de populatie daklozen in de provincie Fryslân over een periode van vijf jaar (2006-2010). We gaan in op omvang en samenstelling van de populatie daklozen, het gebruik van opvangvoorzieningen, hulpverlening en van ambulante woonbegeleiding.

3.1 Verblijf in de maatschappelijke opvang

In deze paragraaf beschrijven we de doelgroepen feitelijk en residentieel daklozen en de gebruikers van voorzieningen voor begeleid wonen.

3.1.1 Aantal feitelijk en residentieel daklozen

We hebben in tabel 3.1 het aantal geregistreerde feitelijk en residentieel daklozen per jaar (van 2006-2010) in de provincie Fryslân op een rij gezet. In de tabel hebben we ook het aantal unieke personen opgenomen dat woont in een instelling voor begeleid wonen.

In tabel 3.1 zien we een toename van het totaal aantal feitelijk en residentieel daklozen in de provincie Fryslân van in totaal 744 in 2006 tot 907 personen in 2008. In 2009 neemt het aantal daklozen af tot 856, waarna het aantal groeit tot 906 in 2010. Deze fluctuatie hangt met name samen met het aantal feitelijk daklozen dat in de periode 2006-2008 toeneemt tot 680 in 2008, en daarna afneemt tot 623 personen in 2009. In 2010 stijgt het aantal feitelijk daklozen licht tot 651 personen in 2010. Het aantal residentieel daklozen is na 2007 redelijk stabiel. In 2010 tellen we 323 residentieel daklozen die in de provincie Fryslân gebruikmaken van maatschappelijke opvang. Daarnaast neemt het aantal personen dat woont in een voorziening voor begeleid wonen, af van 64 personen in 2006 tot 40 personen in 2010.

Tabel 3.1 Totaal aantal personen dat gebruikmaakt van voorzieningen voor maatschappelijke opvang en begeleid wonen in de provincie Fryslân, in de periode 2006-2010

Aantal unieke personen	2006	2007	2008	2009	2010
Feitelijk daklozen	552	595	680	623	651
Residentieel daklozen	256	315	296	302	323
<i>Totaal</i>					
<i>feitelijk en residentieel daklozen</i>	<i>744</i>	<i>835</i>	<i>907</i>	<i>856</i>	<i>906</i>
Deelnemers begeleid wonen	64	51	48	47	40

Noot: Sommige personen maken in een kalenderjaar gebruik van meerdere opvangvoorzieningen, waardoor het totaal aantal unieke daklozen lager is dan de som van het aantal feitelijk en residentieel daklozen.

In tabel 3.2 hebben we het aantal personen opgenomen dat gebruikmaakt van voorzieningen voor maatschappelijke opvang en begeleid wonen naar twee leeftijdscategorieën: personen tot en met 17 jaar en personen van 18 jaar en ouder. Uit de tabel blijkt dat nagenoeg alle residentieel daklozen 18 jaar of ouder zijn. Van de 651 feitelijk daklozen die in 2010 gebruikmaken van een opvangvoorziening in de provincie Fryslân zijn 124 personen (19%) jonger dan 18 jaar. Het betreft jongeren die samen met één of met beide ouders onderdak krijgen in een crisisopvang of de Trainingsappartementen voor gezinnen in Burgum. Onder de deelnemers aan begeleid wonen bevinden zich ook jongeren onder de 18 jaar. Deze jongeren verblijven in het Huis voor Jongeren in Leeuwarden dat begeleiding biedt aan jongeren vanaf 15 jaar tot ongeveer 25 jaar.

In paragraaf 3.2 gaan we dieper in op het aantal jongeren van 18 tot en met 22 jaar die gebruik hebben gemaakt van een voorziening voor nachtopvang.

Tabel 3.2 Aantal personen dat gebruikmaakt van voorzieningen voor maatschappelijke opvang en begeleid wonen in de provincie Fryslân, naar leeftijdscategorie, in de periode 2006-2010

Aantal unieke personen	2006	2007	2008	2009	2010
0-17 jaar					
Feitelijk daklozen	77	67	100	98	124
Residentieel daklozen	1	-	-	-	-
Totaal feitelijk en residentieel daklozen	78	67	100	98	124
Deelnemers begeleid wonen	7	15	16	9	10
18 jaar en ouder					
Feitelijk daklozen	474	525	578	521	527
Residentieel daklozen	255	315	296	302	323
Totaal feitelijk en residentieel daklozen	665	765	805	754	782
Deelnemers begeleid wonen	57	36	30	38	30
Leeftijd onbekend					
Feitelijk daklozen	1	3	2	4	-
Residentieel daklozen	-	-	-	-	-
Totaal feitelijk en residentieel daklozen	1	3	2	4	-
Deelnemers begeleid wonen	-	-	2	-	-

Noot: Sommige personen maken in een kalenderjaar gebruik van meerdere opvangvoorzieningen, waardoor het totaal aantal feitelijk en residentieel daklozen lager is dan de som van het aantal feitelijk en residentieel daklozen.

3.1.2 Gebruik van opvangvoorzieningen

Daklozen kunnen gebruikmaken van verschillende typen opvang in de provincie Fryslân. We gaan in op het gebruik van de verschillende opvangvoorzieningen, waarbij we het volgende onderscheid hanteren: kortdurend verblijf en crisisopvang (gebruikt door feitelijk daklozen),

langdurend verblijf (gebruikt door residentieel daklozen) en begeleid wonen.

In tabel 3.3 geven we het gebruik van de verschillende maatschappelijke opvangvoorzieningen weer in aantallen. Het gaat daarbij om daklozen die ten minste één nacht in een (kalender)jaar gebruikmaken van een opvangvoorziening. Hierbij kan het ook gaan om daklozen die gedurende een langere tijd, tot zelfs wel een heel jaar, aaneengesloten in een opvangvoorziening verblijven. Uit de tabel valt af te lezen dat de eerder geconstateerde toename van het aantal feitelijk daklozen tussen 2006 en 2008 voornamelijk het gevolg is van een toenemend gebruik van de nachtopvang De Terp en de crisisopvang Burgum.

Bij de voorzieningen voor residentieel daklozen (langdurende opvang) zien we vooral dat het aantal gebruikers van de Algemene Opvang jaarlijks fluctueert. Het aantal gebruikers van Sociaal pension De Bel is in de laatste drie jaar toegenomen.

Tabel 3.3 Aantal personen in opvangvoorzieningen in de provincie Fryslân, in de periode 2006-2010

Type opvangvoorziening	2006	2007	2008	2009	2010
Kortdurende & crisisopvang:					
Nachtopvang gebouw De Terp	257	274	294	250	268
Crisisopvang Burgum *	189	183	249	210	223
Crisisopvang De Kei **	-	-	-	102	73
Crisisopvang Leeuwarden **	80	103	102	-	-
Crisisopvang Sneek	10	12	25	45	48
Huis voor Jongeren	40	56	48	44	43
Trainingsappartementen Burgum	-	11	41	35	54
Langdurende opvang:					
Algemene Opvang	157	194	154	164	179
De Zorgopvang	41	60	63	56	60
Sociaal pension Bonifatiusplein ***	23	19	20	21	30
Sociaal pension De Bel	13	11	14	27	38
Sociaal pension Noach	24	29	22	22	21
Sociaal pension Sneek	5	31	35	34	30
Begeleid wonen:					
Tweede Fase Huizen	46	35	32	29	21
Woonvoorziening Bonifatiusplein **	18	17	16	-	-
Woonvoorziening de Kei **	-	-	-	18	19

* Crisisopvang Burgum was voorheen Crisisopvang Blijenhof.

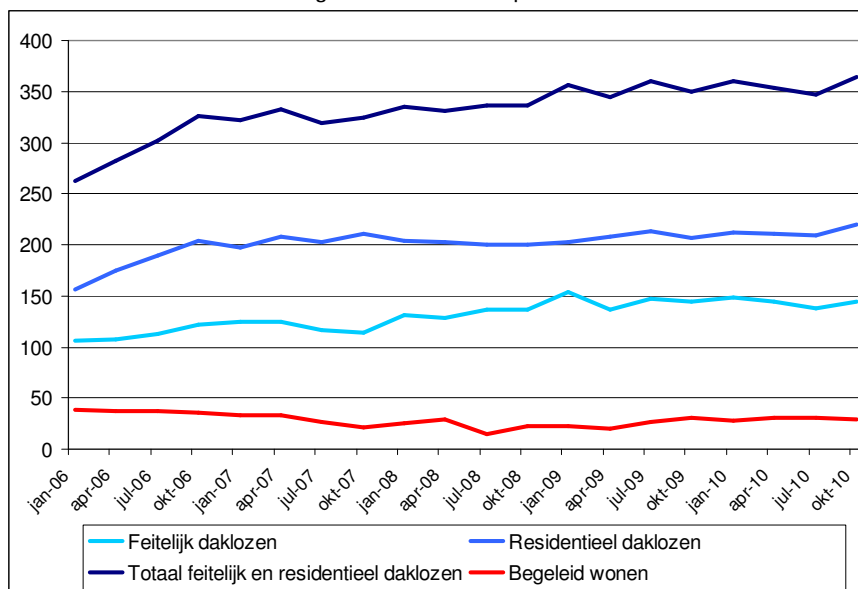
** In 2009 zijn de Crisisopvang aan de Albert Schweitzerstraat in Leeuwarden en woonvoorziening Bonifatiusplein verhuisd naar het nieuwe gebouw De Kei.

*** Sociaal pension Bonifatiusplein was voorheen Sociaal pension Willemsstate.

3.1.3 Gebruik van maatschappelijke opvangvoorzieningen per dag

Figuur 3.1 geeft op vier dezelfde data in een jaar het aantal personen weer dat gebruikmaakt van een voorziening voor nachtopvang of begeleid wonen. Bij nachtopvang gaat het om voorzieningen voor kortdurende opvang en crisisopvang door feitelijk daklozen, langdurende opvang door residentieel daklozen en deelnemers aan begeleid wonen.

Figuur 3.1 Aantal overnachtingen door feitelijk en residentieel daklozen en deelnemers aan begeleid wonen in de periode 2006-2010

Uit de figuur komt naar voren dat in de periode 2006-2010 het aantal daklozen per etmaal oploopt, terwijl het aantal deelnemers aan begeleid wonen fluctueert. Het toenemend aantal daklozen blijkt ook uit tabel 3.4. In deze tabel hebben we het gemiddeld aantal personen opgenomen dat per etmaal gebruikmaakt van een nachtopvangvoorziening in de provincie Fryslân.

Uit de tabel blijkt dat in 2006 per nacht gemiddeld 300 feitelijk en residentieel daklozen gebruikmaken van een opvangvoorziening. Dit aantal loopt in 2010 op tot gemiddeld 356 daklozen. Met name het gemiddeld aantal feitelijk daklozen per nacht loopt op van gemiddeld 114 personen in 2006 tot gemiddeld 145 personen in 2010. Het aantal residentieel daklozen per nacht loopt eveneens op van gemiddeld 186 personen in 2006 tot 211 in 2010.

Tabel 3.4 Gemiddeld aantal dakloze personen en deelnemers aan begeleid wonen per nacht in Friese opvangvoorzieningen, in de periode 2006-2010

Aantal unieke personen	2006	2007	2008	2009	2010
Feitelijk daklozen	114	120	133	145	145
Residentieel daklozen	186	206	202	208	211
<i>Totaal *</i>					
<i>feitelijk en residentieel daklozen</i>	<i>300</i>	<i>327</i>	<i>336</i>	<i>354</i>	<i>356</i>
Begeleid wonen	37	27	22	25	29

* Door afronding kan het totaal gemiddelde afwijken van de som van het gemiddeld aantal feitelijk en residentieel daklozen.

Het aantal gebruikers van voorzieningen voor begeleid wonen in de provincie Fryslân loopt in de periode 2006-2010 uiteen van gemiddeld 37 personen in 2006 tot 22 personen per nacht in 2008. In 2010 wonen gemiddeld per nacht 29 personen in een voorziening voor begeleid wonen.

3.1.4 Verblijfsduur feitelijk daklozen

Diverse indicatoren kunnen inzicht geven in de verblijfsduur van feitelijk daklozen in de maatschappelijke opvang¹⁶. Vanwege het (semi-) permanente gebruik van deze voorzieningen door residentieel daklozen, richten we ons op het beschrijven van de verblijfsduur van feitelijk daklozen. We hebben eerst de periode van dakloosheid vastgesteld. Een periode van dakloosheid begint vanzelfsprekend op de eerste dag waarop iemand overnacht in de maatschappelijke opvang. Gedurende de periode van dakloosheid kunnen zich onderbrekingen voordoen in het gebruik van de opvang. We bepalen een einddatum door die datum te kiezen waarna ten minste een half jaar geen overnachting meer plaatsvindt. In dat geval eindigt de periode van dakloosheid op de dag na de laatste overnachting in de opvang. Een periode van dakloosheid hoeft dus niet noodzakelijkerwijs te bestaan uit een aaneengesloten periode van overnachtingen; de periode kan worden onderbroken als de nachtopvang niet wordt gebruikt. De verblijfsduur bestaat uit het aantal dagen tussen de eerste en laatste nacht.

Tabel 3.5 geeft over de periode 2006-2009¹⁷ de verblijfsduur weer van feitelijk daklozen in de instellingen voor kortdurende nachtopvang en crisisopvang.

¹⁶ Zie het artikel van Fernee, Oldersma en Popping (2010) voor een nadere statistische analyse van de gebruiksduur van maatschappelijke nachtopvangvoorzieningen in Groningen in de periode 2003-2006.

¹⁷ We hebben de verblijfsduur berekend over de periodes van dakloosheid die beginnen tussen 1 juli 2006 en 31 december 2009. De reden voor deze inperking is dat we pas een juiste start- en einddatum kunnen bepalen als iemand ten minste een half jaar geen gebruik heeft gemaakt van een opvang. Dit laatste kunnen we vaststellen voor personen die na 1 juli 2006 instromen bepalen, en voor 1 juli 2010 uitstromen.

Tabel 3.5 Verblifdsduur van feitelijk daklozen in de nacht en/of crisisopvang, in de periode 2006-2009¹

Verblifdsduur	Gebruikers nachtopvang	Gebruikers crisisopvang	Totaal ²
1 dag	23%	1%	8%
2-14 dagen	27%	18%	19%
15 dagen tot en met 3 maanden	28%	32%	30%
4 tot en met 6 maanden	9%	23%	18%
7 tot 12 maanden	7%	17%	15%
langer dan 1 jaar	7%	9%	10%

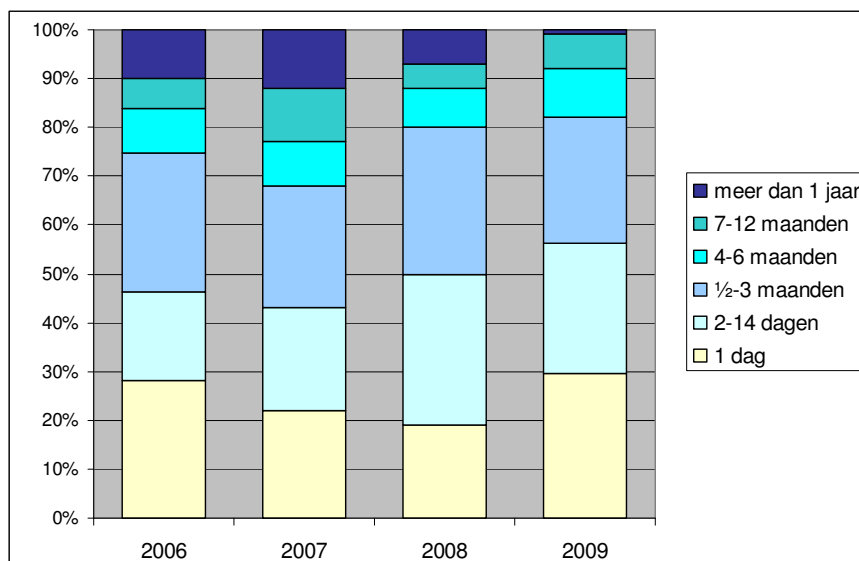
Noten: Door afronding tellen de afzonderlijke percentages soms niet op tot 100.

¹ De tabel geeft de personen weer die in de vastgestelde periode van dakloosheid minstens 5% van de nachten hebben overnacht in een opvangvoorziening.

² Dit betreft het verblijf in de kortdurende nachtopvang en/of een crisisopvang, in totaal 1594 periodes.

Van alle feitelijk daklozen in de periode 2006-2010 blijkt 27% maximaal veertien dagen in de opvang te verblijven (8% maximaal één nacht). In totaal 30% verblijft voor een periode van meer dan twee weken en maximaal drie maanden in de crisisopvang. Bij 18% van de gebruikers stellen we een verblijfsduur vast tussen de drie maanden en een half jaar, en bij 25% langer dan een half jaar (waarvan 10% langer dan een jaar). Feitelijk daklozen verblijven duidelijk korter in de nachtopvang dan in de crisisopvang. Van de gebruikers van de nachtopvang overnacht 23% er maximaal één nacht. In de twee volgende figuren hebben we over de periode 2006-2009 de verblijfsduur weergegeven van feitelijk daklozen in de instellingen voor kortdurende nachtopvang (figuur 3.2) en crisisopvang (figuur 3.3).

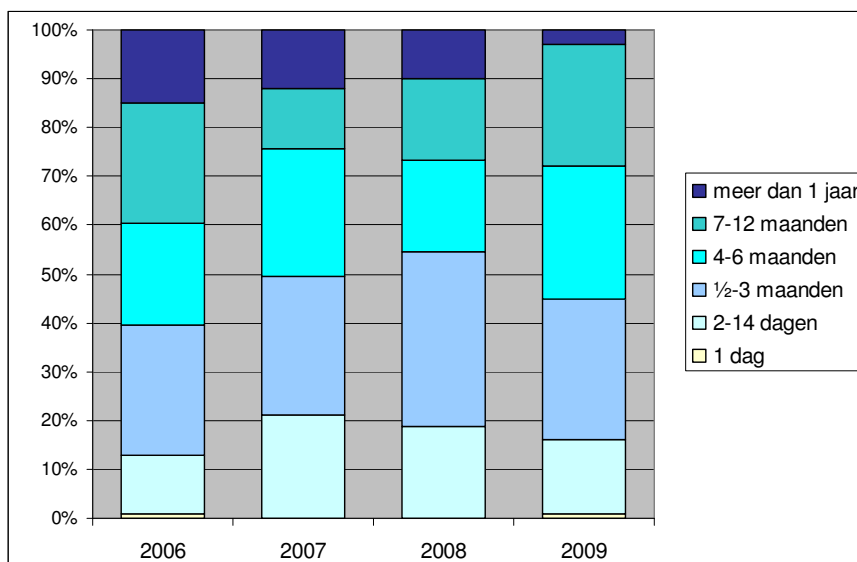
Figuur 3.2 Verblifdsduur van feitelijk daklozen in de nachtopvang, in de periode 2006-2009

Uit figuur 3.2 blijkt dat ongeveer de helft van de feitelijk daklozen maximaal een periode van veertien dagen gebruikmaakt van de nachtopvang. Wanneer naar de hele groep in de periode 2006-2009 kijken (zie tabel 3.5), dan blijkt dat 50% van de gebruikers van de kortdurende nachtopvang er voor maximaal een periode van veertien dagen gebruik van maakt. Bij 38% stellen we een verblijfsperiode van meer dan twee weken tot maximaal een half jaar vast. Dertien procent heeft een verblijfsperiode langer dan een half (waarvan 6% langer dan een jaar).

Figuur 3.3 laat zien hoe lang gebruik wordt gemaakt van de crisisopvang. Van alle personen die in de periode 2006-2009 gebruikmaken van een crisisopvang, blijkt 19% maximaal veertien dagen in de opvang te verblijven. In totaal 32% verblijft voor een periode van meer dan twee weken en maximaal drie maanden in de crisisopvang. Bij 23% van de gebruikers stellen we een verblijfsduur vast tussen de drie maanden en een half jaar, en bij 26% langer dan een half jaar (waarvan 9% langer dan een jaar).

Figuur 3.3 Verblijfsduur van feitelijk daklozen in de crisisopvang, in de periode 2006-2009

3.1.5 Achtergrondkenmerken van daklozen

In tabel 3.6 geven we weer hoe de groep gebruikers van de verschillende voorzieningen in 2010 is samengesteld. Van de feitelijk en residentieel daklozen presenteren we de etnische achtergrond¹⁸, de verhouding tussen mannen en vrouwen en de leeftijdverdeling.

Tabel 3.6 Achtergrondkenmerken van feitelijk en residentieel daklozen in de provincie Fryslân, in 2010

Kenmerken	Feitelijk daklozen		Residentieel daklozen	
Autochtoon	110	17%	163	51%
Niet-westers allochtoon	31	5%	19	6%
Westers allochtoon	9	1%	12	4%
Onbekend	501	77%	129	40%
Man	424	65%	262	90%
Vrouw	218	34%	38	10%
Onbekend	9	1%	2	1%
Jonger dan 18 jaar	124	19%	0	0%
18 t/m 22	94	14%	7	2%
23 t/m 34	163	25%	59	18%
35 t/m 44	136	21%	83	26%
45 t/m 54	89	14%	92	30%
55 en ouder	39	6%	82	25%
Onbekend	6	1%	0	0%

Noot: De leeftijd van de persoon is berekend op 31 december 2010. Door afronding kan het totaal afwijken van 100%.

Voor de vaststelling van de etniciteit zijn we aangewezen op de GBA van de gemeente waarin de desbetreffende persoon staat ingeschreven. Zoals we eerder hebben aangegeven, heeft de gemeente Leeuwarden voor deze monitor gegevens uit de GBA beschikbaar gesteld. Gebleken is dat niet elke dakloze aan gegevens in de GBA kon worden gekoppeld. Dat betekent dat van deze personen, voor zover zij in 2010 gebruik hebben gemaakt van de maatschappelijke opvang, geen GBA-gegevens konden worden teruggevonden.

¹⁸ We hebben een onderscheid gemaakt tussen westerse en niet-westerse allochtonen. Tot de westerse herkomstlanden worden gerekend alle landen in Europa (maar zonder Turkije), Noord-Amerika, Oceanië, Japan en Indonesië (met inbegrip van het voormalig Nederlands-Indië). De niet-westerse herkomstlanden zijn Turkije en alle landen in Afrika, Latijns-Amerika en Azië (met uitzondering van Japan en Indonesië).

Tabel 3.6 laat zien dat we van de totale groep feitelijk en residentieel daklozen van 23% respectievelijk 60% de etniciteit konden bepalen. Geslacht en leeftijd daarentegen zijn van de meeste mensen wel bekend. De groep residentieel daklozen bestaat voornamelijk uit mannen (90%). Van de gebruikers van de kortdurende en/of crisisopvang is 19% jonger dan 18 jaar.

3.1.6 Uitkering als inkomstenbron

We hebben bepaald hoeveel personen die in 2010 in de provincie Fryslân dakloos worden, zijn aangewezen op een bijstandsuitkering van de gemeente Leeuwarden. We hebben gegevens ontvangen van de sector Sociale Zaken van de gemeente Leeuwarden. Het gaat om gegevens over WWB-uitkeringsgerechtigden in de periode 2006-2010. In de periode 2006-2010 krijgt 23% van de feitelijk daklozen en 49% van de residentieel daklozen een uitkering voordat zij een eerste keer een beroep doen op een voorziening voor nachtopvang. Aan 14% van de feitelijk daklozen en 8% van de residentieel daklozen wordt binnen een jaar na de eerste overnachting een uitkering toegekend.

3.2 Jongeren in de maatschappelijke opvang

In juni 2010 heeft het ministerie van VWS de definitie van zwerfjongeren herzien, waarbij met name de leeftijd is bijgesteld: zwerfjongeren zijn feitelijk of residentieel daklozen onder de 23 jaar met meervoudige problemen. Daarom beschrijven we in deze paragraaf het aantal feitelijk en residentieel daklozen van 18 tot en met 22 jaar die in de periode van 2006-2010 gebruik hebben gemaakt van maatschappelijke opvang in de provincie Fryslân. In tabel 3.7 zien we het aantal jongeren tot en met 22 jaar die in de periode van 2006-2010 gebruik hebben gemaakt van een voorziening voor nachtopvang.

Tabel 3.7 Feitelijk en residentieel daklozen tot en met 22 jaar, in de periode 2006-2010

Opvangvoorzieningen	2006	2007	2008	2009	2010
<i>Feitelijk daklozen</i>					
Jonger dan 18 jaar	77	67	100	98	124
18 t/m 22 jaar	77	80	103	87	94
<i>Residentieel daklozen</i>					
Jonger dan 18 jaar	1	-	-	-	-
18 t/m 22 jaar	6	10	5	1	3
<i>Totaal aantal unieke personen</i>					
Jonger dan 18 jaar	78	67	100	98	124
18 t/m 22 jaar	80	83	106	88	95

Noot: De leeftijd van de jongeren is berekend op 31 december van het betreffende jaar. Sommige jongeren maken in een jaar gebruik van meerdere opvangvoorzieningen, waardoor het totaal aantal daklozen lager is dan de som van het aantal feitelijk en residentieel daklozen.

Uit tabel 3.7 blijkt dat het aantal jongeren van 18 tot en met 22 jaar dat in een jaar ten minste één nacht van een opvangvoorziening gebruikmaakt, in de periode 2006-2010 varieert tussen de 80 en 106. Terwijl in 2006 en 2007 78 jongeren tussen de 18 en de 22 jaar gebruikmaken van een opvangvoorziening, loopt dit aantal in 2008 op naar 106 jongeren. In 2009 daalt het aantal jongeren van 18-22 jaar weer tot 88, waarna hun aantal in 2010 weer is opgelopen tot 95 jongeren. Jongeren vinden vooral onderdak bij voorzieningen voor kortdurende en crisisopvang (zij behoren tot de groep feitelijk daklozen).

Het aantal 0-17 jarigen neemt toe van 78 in 2006 tot 124 in 2010. Deze jongeren maken vooral gebruik van de crisisopvang. Het betreft hier voornamelijk jongeren die samen met één of met beide ouder(s) gebruikmaken van een opvangvoorziening.

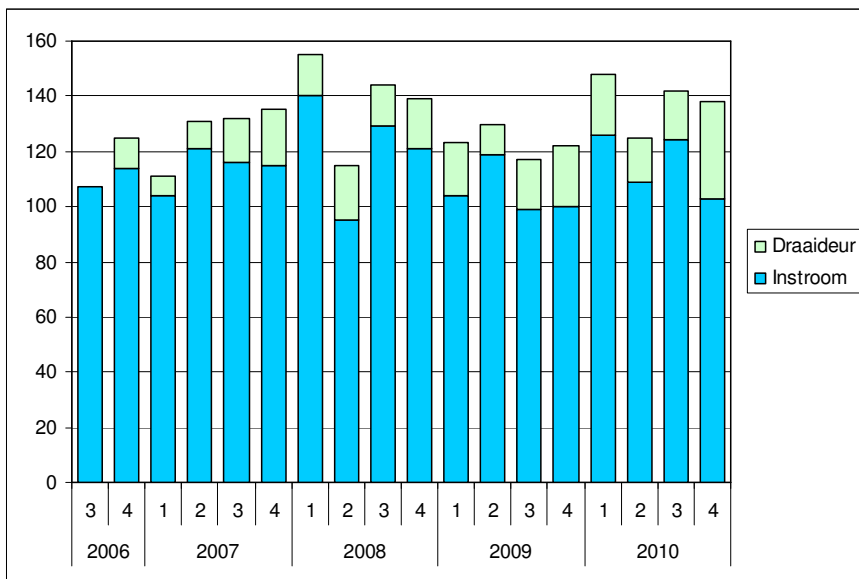
3.3 De in- en uitstroom nader bekeken

In deze paragraaf gaan we in op de in- en uitstroom gedurende de jaren 2006 tot en met 2010 bij de voorzieningen voor maatschappelijke opvang in het verzorgingsgebied van de centrumgemeente Leeuwarden.

Nieuwe instroom versus 'draaideurinstroom'

De nieuwe instroom en de draaideurinstroom geven we per kwartaal weer in figuur 3.2.

Figuur 3.2 Nieuwe en 'draaideurinstroom' van daklozen in de periode juli 2006 tot en met december 2010

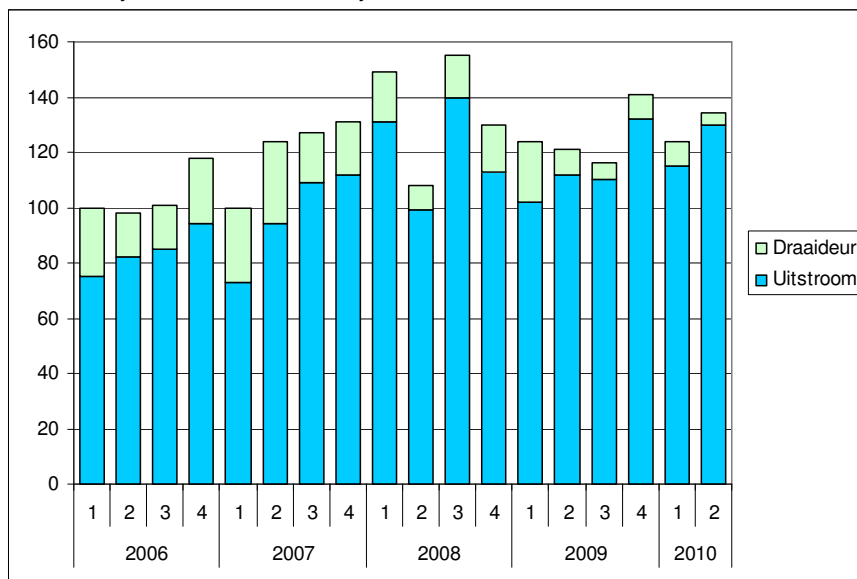

Sommige personen stromen meerdere keren in. Van elke persoon kunnen we de datum van de eerste overnachting bepalen, voor zover deze overnachting plaatsvindt in de periode 2006-2010. Deze eerste overnachting tellen we als nieuwe instroom. Om de 'draaideurinstroom' te kunnen bepalen, hanteren we een criterium van een halfjaar. De instroom van een persoon die opnieuw gebruikmaakt van een voorziening voor nachtopvang na een onderbreking van tenminste een half jaar, tellen we dan als draaideurinstroom. Dit betekent dat we nieuwe instroom niet adequaat kunnen vaststellen in de eerste zes maanden van 2006, omdat we daarvoor gegevens nodig hebben over overnachtingen in 2005 (n.b. we hebben gegevens vanaf januari 2006). De nieuwe instroom en de draaideurinstroom geven we per kwartaal weer in figuur 3.2. Van alle instroom bestaat 13% uit draaideurinstroom.

Permanente uitstroom versus 'draaideuruitstroom'

Bij uitstroom uit de maatschappelijke opvang maken we onderscheid tussen permanente uitstroom en 'draaideuruitstroom'. Van permanente uitstroom is sprake als we een persoon na uitstroom verder geen gebruik zien maken van de opvang (tot zover de monitor loopt). We stellen uitstroom vast als ten minste een half jaar geen overnachting plaatsvindt. Figuur 3.3 geeft de uitstroom per kwartaal grafisch weer. Omdat we nog niet beschikken over gegevens van 2010, laten we in de figuur de laatste zes maanden van 2010 buiten beschouwing. In 13% van de gevallen stellen we draaideuruitstroom vast.

Figuur 3.3 Permanente uitstroom en 'draaideuruitstroom' van daklozen in de periode januari 2006 tot en met juni 2010

Als we de totale in- en uitstroom in de periode juli 2006 tot en met juni 2010 in beschouwing nemen, dan lijkt de instroom (2059 personen) nagenoeg even groot te zijn als de uitstroom (2043 personen).

Doorstroom

In tabel 3.8 laten we de doorstroom zien van daklozen tussen de voorzieningen voor kortdurende nachtopvang, crisisopvang, langdurende opvang en begeleid wonen (zie voor de groepering van de afzonderlijke voorzieningen tabel 1.1 in hoofdstuk 1). In de tabel geven we het aantal personen weer dat gebruikmaakt van een groep voorzieningen op twee opeenvolgende momenten. Verticaal staan de instellingen waar mensen vandaan komen en horizontaal waar zij naartoe zijn gegaan. In de tabel maken we onderscheid tussen de groep feitelijk daklozen die hun verblijf in de maatschappelijke opvang starten in de nachtopvang dan wel in een instelling voor crisisopvang.

Tabel 3.8 Stromingen door de voorzieningen in de periode 2006-2010

Naar → Van ↓	Nachtopvang	Crisisopvang	Langdurende opvang	Begeleid wonen
Nachtopvang	975	92	224	4
Crisisopvang	80	1442	48	61
Langdurende opvang	54	21	663	5
Begeleid wonen	5	14	5	140

In de periode 2006-2010 zijn in totaal 975 personen ingestroomd in de nachtopvang. Na een verblijf in de nachtopvang stromen 92 personen (9%) door naar een crisisopvang, 224 personen (23%) naar instellingen voor langdurende opvang. Vier personen stromen na een verblijf in de nachtopvang door naar begeleid wonen.

Na een verblijf in de crisisopvang stromen in de periode 2006-2010 in totaal 80 gebruikers van de crisisopvang (6%) door naar de nachtopvang, 48 personen (3%) gaan gebruikmaken van een voorziening voor langdurende opvang en 61 personen (4%) gaan deelnemen aan begeleid wonen.

Van voorzieningen voor langdurende opvang wordt gebruik gemaakt door residentieel daklozen. Na een verblijf in een langdurende opvangvoorziening in de periode 2006-2010 maken 54 residentieel daklozen (8%) ook gebruik van de kortdurende nachtopvang en 21 (3%) van crisisopvang. Vijf residentieel daklozen (1%) stromen door naar begeleid wonen. Van een instelling voor begeleid wonen vindt in de provincie Fryslân slechts in geringe mate doorstroom plaats naar voorzieningen voor maatschappelijke opvang.

3.4 Pendeling tussen de drie noordelijke provincies

De Daklozenmonitoren die we in de drie noordelijke provincies uitvoeren, geven zicht op het pendelen van daklozen tussen de maatschappelijke opvangvoorzieningen in het noorden. We beschikken over gegevens van Friesland en Drenthe over de periode 2006-2009, zodat we pendeling van feitelijk en residentieel daklozen in deze periode kunnen vaststellen. Daarvoor hebben we eerst bepaald hoeveel personen gebruikmaken van voorzieningen voor maatschappelijke opvang in de verzorgingsgebieden van de vier noordelijke centrumgemeenten.

We hebben de eerste overnachting (die wij kunnen vaststellen) in een voorziening in de provincie Fryslân als uitgangspunt genomen. Vervolgens zijn we nagegaan hoeveel van deze daklozen voor en na die eerste overnachting ook een eerste keer in een voorziening in de provincies Drenthe en Groningen hebben overnacht. Tabel 3.9 geeft per kalenderjaar weer hoeveel personen overnachten in zowel de provincie Fryslân als daarbuiten. Daarnaast laat de tabel zien hoeveel personen in de hele periode van 2006-2009 pendelen tussen voorzieningen in het verzorgingsgebied van Fryslân, Assen, Emmen en Groningen.

Tabel 3.9 Aantal en percentage daklozen* dat pendelt tussen voorzieningen in Fryslân en in de verzorgingsgebieden van de centrumgemeenten Assen, Emmen en Groningen, in de periode 2006-2009

Eerste overnachting in Fryslân in het jaar:	Assen		Emmen		Groningen	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%
2006	8	2%	27	5%	36	7%
2007	7	2%	16	4%	40	9%
2008	6	1%	11	2%	38	8%
2009	1	0%	12	3%	30	7%
Totaal 2006-2009	22	1%	66	4%	144	8%

Noot: * Het betreft de totale groep feitelijk en residentieel daklozen.

Friese daklozen blijken in de periode 2006-2009 vooral te pendelen tussen voorzieningen in de provincie Fryslân en de provincie Groningen. Het gaat hierbij om 8% van alle daklozen die een eerste keer overnachten in een voorziening in de provincie Fryslân in de periode 2006-2009 en daarnaast ook de provincie Groningen. Pendeling tussen Fryslân en Drenthe zien we vooral tussen Friese voorzieningen en opvangvoorzieningen in de regio Emmen (4%). Slechts 1% pendelt tussen Fryslân en Assen.

We hebben ook gekeken naar de volgorde van het gebruik van nachtopvangvoorzieningen in de totale periode 2006-2009. Zie voor de resultaten tabel 3.10.

Tabel 3.10 Aantal en percentage daklozen* dat voor de eerste overnachting in een voorziening in Fryslân ook een eerste keer overnacht in de verzorgingsgebieden van de centrumgemeenten Assen, Emmen en Groningen, in de periode 2006-2009

Eerste overnachting in Fryslân in het jaar:	Assen		Emmen		Groningen	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%
Eerst een overnachting in Fryslân	16	1%	32	2%	76	4%
Eerst een overnachting buiten Fryslân	6	0%	34	2%	68	4%

Noot: * Het betreft de totale groep feitelijk en residentieel daklozen.

Uit tabel 3.10 blijkt dat pendelen van de provincie Fryslân naar Groningen op ongeveer dezelfde schaal plaatsvindt als het pendelen naar Fryslân vanuit Groningen. In beide gevallen overnacht 4% van de Friese daklozen eerst in de provincie Fryslân en daarna een eerste keer in Groningen, en vice versa. Ook vindt er ongeveer evenveel pendeling plaats van Fryslân naar Drenthe als omgekeerd.

3.5 Hulpverlening voor en na eerste nacht opvang

Daklozen blijken doorgaans problemen te hebben op meerdere levensgebieden. Vaak zijn er geldproblemen, verslavingsproblemen of andere psychische problemen. In deze paragraaf gaan we aan de hand van registratiegegevens van VNN na in hoeverre de Friese daklozen hulpverleningscontacten met VNN in de provincie Fryslân hebben gehad.

Aan de hand van de eerste overnachting in de maatschappelijke opvang hebben we bepaald of iemand instroomt als feitelijk of residentieel dakloos. Daarbij beperken we de analyses tot personen die op het moment van de eerste overnachting ten minste 18 jaar zijn. Personen die een eerste nacht hebben geslapen in een kortdurende of crisisopvang, beschouwen we als feitelijk daklozen (1775 personen in de periode 2006-2010), terwijl we iemand na een eerste overnachting in een langdurende opvangvoorziening beschouwen als residentieel dakloos (508 personen in de periode 2006-2010).

Van de totale groep feitelijk en residentieel daklozen in de periode 2006-2010 zien we dat 23% met hulpverlening door VNN begint vóór de dakloosheid. In totaal 11% start met hulpverlening door VNN, na de eerste overnachting in een opvangvoorziening; 7% begint er binnen één jaar mee.

Van de feitelijk daklozen kunnen we van 22% voorafgaand aan hun eerste overnachting een eerste hulpverleningscontact vaststellen; 10% blijkt na de eerste overnachting met een vorm van hulpverlening te starten.

In aanvullende analyses hebben we bekeken hoeveel feitelijk daklozen binnen één jaar voor en na de eerste overnachting starten met een vorm van hulpverlening. Uit deze analyses blijkt dat 7% van de feitelijk daklozen binnen één jaar voor eerste overnachting met VNN een eerste keer contact heeft. Binnen één jaar na de eerste overnachting begint 7% van de feitelijk daklozen met een hulpverleningscontact bij VNN. Van tweederde (68%) van de feitelijk daklozen kunnen we geen hulpverlening door VNN vaststellen.

Van residentieel daklozen blijken we meer hulpverleningscontacten te kunnen vaststellen dan van feitelijk daklozen: ruim de helft (58%) heeft contact met VNN. Voor hun eerste overnachting ontvangt 44% al een vorm van hulpverlening door VNN, terwijl na de eerste nacht van dakloosheid 14% van de residentieel daklozen begint met hulpverlening door VNN. Uit aanvullende analyses blijkt dat 7% van de residentieel daklozen binnen één jaar voor de eerste overnachting begint met een vorm van hulpverlening. Tot maximaal één jaar na de eerste overnachting begint eveneens 7% met een vorm van hulpverlening door VNN.

3.6 Ambulante woonbegeleiding

Uit onderzoek naar de levensloop van daklozen blijkt dat, als men na een verblijf in een maatschappelijke opvangvoorziening in de samenleving is teruggekeerd, in veel gevallen betrekkelijk snel terugval kan optreden (zie Van Doorn, 2002). Door het ontbreken van basale woonvaardigheden en het onvermogen om duurzame relaties aan te gaan en te onderhouden, blijken mensen na uitstroom uit een opvangvoorziening grote moeite te hebben met zelfstandig wonen. Ambulante woonbegeleiding biedt een vorm van begeleiding die erop is gericht terugval en huisuitzetting te voorkomen. De mogelijkheden van ambulante woonbegeleiding voor de doelgroep in de provincie Fryslân zijn begeleiding vanuit het Leger des Heils, Limor, VNN en Zienn. Tabel 3.11 geeft het gebruik van de ambulante woonbegeleiding weer.

Uit de tabel blijkt dat in 2010 in totaal 1.202 personen kortere of langere tijd (in veel gevallen al voor 2010) gebruik hebben gemaakt van ambulante woonbegeleiding in de provincie Fryslân. Van alle gebruikers van ambulante woonbegeleiding zijn 396 personen in 2010 gestart met deze vorm van woonbegeleiding. Van deze groep van 396 personen hebben 94 (24%) voorafgaand aan hun deelname aan ambulante woonbegeleiding gebruikgemaakt van maatschappelijke opvang provincie Fryslân (zie tabel 3.12). Vanuit instellingen voor begeleid wonen stroomt in 2010 één persoon door naar ambulante woonbegeleiding.

Tabel 3.11 Aantal unieke deelnemers aan ambulante woonbegeleiding per jaar, in de provincie Fryslân, in de periode 2006-2010

Voorzieningen	2006	2007	2008	2009	2010
"10" voor Toekomst, Leger des Heils	51	59	84	104	101
Ambulante woonbegeleiding, VNN	134	130	214	180	178
Grijs Genoegen, Leger des Heils	32	32	37	40	40
Huis voor Jongeren, Zienn	27	48	41	80	
Thuisbegeleiding, Limor	166	177	165	249	186
Woonondersteuning, Zienn	383	587	599	565	633
Totaal aantal unieke personen *	785	1016	1156	1197	1202

Noot: * Enkele personen gebruiken in een jaar meerdere vormen van ambulante woonbegeleiding, waardoor het totale aantal unieke gebruikers lager is dan de som van het aantal gebruikers van de afzonderlijke instellingen.

Het grootste aandeel personen dat vanuit de maatschappelijke opvang doorstroomt naar de ambulante woonbegeleiding, is afkomstig uit de langdurende opvang (53 personen). Het merendeel van de daklozen krijgt na een verblijf in de maatschappelijke opvang de ambulante woonbegeleiding van Zienn.

Tabel 3.12 Gebruik van maatschappelijke opvang door personen die in 2010 zijn gestart met ambulante woonbegeleiding

Voorzieningen	Kortdurende & crisisopvang	Langdurende opvang
"10" voor Toekomst, Leger des Heils	1	2
Woonbegeleiding, VNN	12	0
Grijs Genoegen, Leger des Heils	0	0
Huis voor Jongeren, Zienn	12	1
Thuisbegeleiding, Limor	24	1
Woonondersteuning, Zienn	37	4
Totaal	86	8

4. Dagopvang en activering

Met het oog op preventiemogelijkheden is het interessant om zicht te krijgen op het gebruik van de dagopvangvoorzieningen. Daarnaast besteden we in dit hoofdstuk aandacht aan projecten voor werkgerelateerde activering en dagbesteding van Skrep en VNN.

4.1 Gebruik van dagopvang en postadressen

In Leeuwarden kunnen uitkeringsgerechtigde dak- en thuislozen bij twee dagopvangvoorzieningen een postadres aanvragen: dagopvang De Tuinen van het Leger des Heils (voornamelijk bestemd voor alcoholverslaafden) en de dagopvang aan de Zuidergrachtswal van Zienn (een opvangvoorziening voor daklozen die aan harddrugs zijn verslaafd).

Dagopvang De Tuinen

Vooralsnog zijn alleen gegevens van gebruikers van dagopvang De Tuinen beschikbaar. In tabel 4.1 hebben we zowel het aantal 'nieuwe' bezoekers weergegeven dat in de jaren 2006-2010 de dagopvang De Tuinen voor een eerste keer bezoekt, als ook het totaal aantal bezoekers per jaar. De gegevens van de dagopvang over de periode 2006-2008 beperken zich tot de dag waarop een toegangspas is verstrekt. Er werd in deze periode niet geregistreerd op welke dagen iemand de inloopvoorziening bezoekt, zodat we in tabel 4.1 niet over het aantal gebruikers per dag in de jaren 2006-2008 kunnen rapporteren. Met ingang van 2009 krijgen we gegevens over de dagelijkse bezoekers en kunnen we wel vaststellen wanneer iemand (een eerste keer) daadwerkelijk de dagopvang bezoekt.

Zoals uit tabel 4.1 blijkt, varieert het aantal personen dat de dagopvang een eerste keer bezoeken tussen 203 in 2006 en 145 in 2007. In 2010 stellen we vast dat 181 personen de dagopvang een eerste keer bezoeken. Het totaal aantal bezoekers van de dagopvang De Tuinen bedraagt in 2009 398 en in 2010 in totaal 414 unieke personen.

Tabel 4.1 Aantal unieke bezoekers van de dagopvang De Tuinen, in de periode 2006-2010

Aantal unieke personen	2006	2007	2008	2009	2010
Nieuwe bezoekers ¹	203	145	187	169	181
Totaal aantal bezoekers	-	-	-	398	414

Noot: ¹ Nieuwe bezoekers in 2006-2008 zijn personen die in het betreffende jaar een toegangspas ontvingen, terwijl we in de jaren 2009-2010 het aantal personen vermelden die voor een eerste keer de dagopvang bezoeken.

De bezoekers van dagopvang De Tuinen in 2010 hebben we nader bekeken. Het gaat voornamelijk om mannen (85%), in de leeftijd van 23 tot en met 54 jaar (74%). In 2010 bezoeken 27 jongeren van 18 tot en met 22 jaar (7%) de dagopvang; 11% van de bezoekers is 55 jaar of ouder. Van 55% van de dagopvangbezoekers in 2010 is geen etnische achtergrond te bepalen, omdat de gegevens van deze personen niet aan gegevens uit de GBA van gemeente Leeuwarden kunnen worden gekoppeld. Van de bezoekers is 30% afkomstig uit de autochtone bevolking; 10% van de bezoekers is afkomstig uit een niet-westers land en 5% uit een westers land.

Postadressen

Uitkeringsgerechtigde dak- en thuislozen kunnen een postadres aanvragen bij dagopvang De Tuinen en de dagopvang aan de Zuidergrachtswal. We beschikken over gegevens¹⁹ van de personen die in 2010 beschikken over een postadres. In totaal 138 personen maken in 2010 gebruik van een postadres bij dagopvang de Tuinen en 56 personen bij de dagopvang Zuidergrachtswal.

4.2 Activering en werkprojecten

VNN biedt individuele arbeidstoeleiding die erop is gericht dat cliënten weer deel kunnen uitmaken van de reguliere arbeidsmarkt. Cliënten met een langdurige werkloosheids- en verslavingsproblematiek of zonder zinvolle daginvulling, kunnen deelnemen aan een groepsmatig werkproject. Het doel van het project is maatschappelijke en sociale activering. Skrep biedt in Leeuwarden daklozen en verslaafden een zinvolle dagbesteding door laagdrempelige activiteiten. Skrep voert deze dagbestedingsactiviteiten uit voor de bezoekers van de twee dagopvanglocaties in Leeuwarden. In tabel 4.2 hebben we het aantal deelnemers aan arbeidstoeleiding en dagbesteding in de periode 2008-2010 opgenomen.

Tabel 4.2 Aantal deelnemers aan werkprojecten en activering, in de periode 2008-2010

Aantal unieke personen	2008	2009	2010
Arbeidstoeleiding, VNN	168	164	188
Sociale activering, Skrep	48	80	110
Totaal aantal deelnemers*	211	242	296

Noot: * Enkele personen nemen in een kalenderjaar deel aan zowel arbeidstoeleiding van VNN als activering van Skrep, waardoor het totale aantal unieke deelnemers lager is dan de som van het aantal deelnemers aan activiteiten van VNN en Skrep.

Tabel 4.2 laat zien dat het totaal aantal deelnemers aan arbeidstoeleiding en activering toeneemt van 211 personen in 2008 tot 296 in 2010. Deze toename is vooral het gevolg van een toenemend aantal deelnemers aan

¹⁹ Gegevens over de precieze periode waarin personen gebruikmaken van een postadres, zijn nog niet beschikbaar.

dagbestedingsactiviteiten van Skrep, van 48 in 2008 tot 110 deelnemers in 2010. Ook de arbeidstoeleiding van VNN kent een toenemend aantal deelnemers van 168 personen in 2008 tot 188 in 2010.

4.3 Gebruik van dagopvang en activering door daklozen

We zijn nagegaan hoeveel feitelijk en residentieel daklozen voor en na hun eerste overnachting zijn begonnen met het bezoeken van de dagopvang De Tuinen. We beperken ons tot de feitelijk en residentieel daklozen die in de periode 2006-2010 een eerste keer hebben overnacht in een opvangvoorziening, en die ten minste 18 jaar oud zijn (1775 respectievelijk 508 personen).

We beschrijven ook de deelname aan een werk- of dagbestedingsproject bij VNN of Skrep. Hiervan beschikken we over gegevens beschikken van deelnemers in de periode 2008-2010. Dienovereenkomstig zijn we nagegaan hoeveel daklozen van 18 jaar en ouder die in de periode 2008-2010 een eerste keer gebruikmaken van een opvangvoorziening, deelnemen aan een werk- of dagbestedingsproject (nb. 1025 feitelijk daklozen en 271 residentieel daklozen).

Uit tabel 4.3 blijkt dat voor de eerste overnachting 9% van de daklozen al de dagopvang De Tuinen heeft bezocht; na het eerste gebruik van de nachtopvang start 20% van de daklozen met het bezoek van de dagopvang. Eén procent van de daklozen neemt deel aan arbeidstoeleiding bij VNN of een dagbestedingsprogramma bij Skrep, voordat men dakloos is geworden. Nadat men dakloos is geworden, begint 5% met een vorm van activering bij Skrep of VNN.

Tabel 4.3 Percentage feitelijk en residentieel daklozen dat voor en (maximaal één jaar) na de eerste overnachting een eerste keer de dagopvang De Tuinen bezoekt of start met een activeringsprogramma bij Skrep of VNN*

	Start voor eerste nacht verblijf	Start na eerste nacht verblijf	Geen
Feitelijk daklozen			
Dagopvang De Tuinen	8%	21%	71%
Activering	1%	5%	94%
Residentieel daklozen			
Dagopvang De Tuinen	33%	5%	62%
Activering	4%	6%	90%
Totaal			
Dagopvang De Tuinen	9%	20%	71%
Activering	1%	5%	94%

Noot: ¹ Bezoek aan de dagopvang betreft de periode 2006-2010; deelname aan activering bij Skrep en VNN de periode 2008-2010.

Literatuurlijst

- Beukeveld, M.T.G., & F.L. Oldersma (2008). *Dak- en thuislozen in Fryslân: Dak- en thuislozenmonitor 2006*. Groningen: Bureau Onderzoek.
- Beukeveld, M.T.G., & J. Vosselman (2004). *Over leven zonder huis, Dak- en thuislozenmonitor 2003*. Groningen: Bureau Onderzoek.
- Beukeveld, M.T.G., & J. Vosselman (2007). *Plek om te slapen, Dak- en thuislozenmonitor 2006*. Groningen: Bureau Onderzoek.
- Ferneer, H., Oldersma, F., & Popping, R. (2010). *The process of homelessness: An event history analysis of lengths of stay in Groningen shelter accommodation*. European Journal of Homelessness, 4, 161-176.
- Kompas maatschappelijke opvang voor de regio Fryslân, met Leeuwarden als centrumgemeente, 2008 – 2012*. Gemeente Leeuwarden.
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2010). *Brief met als kenmerk DMO/SSO-2995315 van de minister voor Jeugd en Gezin, d.d. 24 juni 2010. Definitie zwerfjongeren. Tweede Kamer, vergaderjaar 2009-2010, Kamerstuk 32 267, nr. 5*. Den Haag: VWS.
- Oldersma, F.L. (2011a). *Dakloos in Fryslân: Dak- en thuislozenmonitor Fryslân 2006-2009*. Groningen: O&S Groningen.
- Oldersma, F.L. (2011b). *Dakloos in Groningen: Daklozenmonitor Groningen 2003-2010*. Groningen: O&S Groningen.
- Oldersma, F.L., & Beukeveld, M.T.G. (2009). *Dak- en thuisloos in Fryslân: Dak- en thuislozenmonitor 2008*. Groningen: O&S Groningen.
- Oldersma, F.L., & Beukeveld, M.T.G. (2010). *Dak- en thuisloos in de regio Emmen: Dak- en thuislozenmonitor Emmen 2006-2008*. Groningen: O&S Groningen/Zodiak, Grafisch Bedrijf.
- Onder Dak: Regionaal Kompas Groningen, 2008-2012, centrumgemeente Groningen*. Gemeente Groningen.
- Planije, M., & Tuynman, M. (2011). *Monitor Stedelijk Kompas 2010: Plan van Aanpak Maatschappelijke Opvang in 39 centrumgemeenten*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Stappenplan Stedelijk Kompas: Intensivering van de aanpak van dakloosheid* (2007). Vereniging van Nederlandse Gemeenten.

Stedelijk Kompas 2008-2011 centrumgemeente Assen, Van de straat, zorg op maat! Programma ter bestrijding van (dreigende) dakloosheid en verslaving. Gemeente Assen, afdeling Beleid en Projecten.

Stedelijk Kompas centrumgemeente Emmen. Gemeente Emmen.

Tuynman, M., Planije, M. & Place, C. (2011). *Monitor Plan van Aanpak Maatschappelijke Opvang: Rapportage 2010 Amsterdam, Den Haag, Utrecht en Rotterdam.* Utrecht: Trimbos-instituut.

Bijlage 1: De voorzieningen

In deze bijlage geven we een beschrijving van de verschillende voorzieningen voor dak- en thuislozen in de provincie Fryslân. De voorzieningen verdelen we onder in de volgende categorieën:

- 1) Maatschappelijke opvang: (a) kortdurend verblijf en crisisopvang; (b) langdurend verblijf; en (c) begeleid wonen;
- 2) Dagopvang;
- 3) Postadressen;
- 4) Activering en werkprojecten;
- 5) Hulpverlening;
- 6) Ambulante woonbegeleiding;
- 7) Nazorg aan ex-gedetineerden.

1a) Maatschappelijke opvang: Kortdurend verblijf en crisisopvang

Nachtopvang (gebouw De Terp), Zienn

De Nachtopvang in Leeuwarden biedt mensen die op straat leven, een slaapplek, een douche, een warme maaltijd en een lunchpakket. Men kan de kleren laten wassen en men kan het medicijn- en inkomensbeheer aan de Nachtopvang uitbesteden. Iedere twee weken is er een spreekuur van GGZ Friesland en de verslavingszorg. De Nachtopvang heeft plaats voor 35 mensen. Als het vriest, wordt het aantal bedden uitgebreid.

Crisisopvang Burgum, Zienn

Crisisopvang Burgum (voorheen Crisisopvang Blijenhof) biedt tijdelijk onderdak aan mensen die op straat (zijn) komen te staan of hun woonsituatie moesten opgeven. De crisisopvang kan 20 volwassenen opvangen en heeft 15 plaatsen voor gezinnen. De cliënten krijgen ondersteuning bij onder meer huishouden, financiën, sociale contacten en gezondheid. Iedereen krijgt een begeleidings- en een financieel plan dat erop is gericht dat men weer zelfstandig kan functioneren. Indien nodig, volgt doorstroom naar een woon- of trainingsvoorziening. Ouders krijgen ondersteuning bij de opvoeding, maar blijven zelf verantwoordelijk voor hun kind. De opvang in Burgum wordt gefinancierd met AWBZ- en MO-gelden (gemeentelijke doeluittkering). Daarnaast betalen cliënten een inkomensafhankelijke eigen bijdrage. Voor dat geld heeft men een onderkomen, alle maaltijden en begeleiding.

Crisisopvang Leeuwarden en Sneek, Limor

De voorzieningen voor crisisopvang van Limor in Leeuwarden en Sneek bieden een tijdelijk onderkomen aan mensen die door allerlei problemen langer thuis kunnen wonen of die door een noodsituatie geen onderdak hebben. De opvangcentra bieden een veilige en beschermende omgeving. Mensen kunnen eerst tot rust komen en daarna wordt samen

met iedere cliënt bekeken wat er aan zijn of haar situatie veranderd moet en kan worden. De begeleiding is erop gericht de crisis op te lossen en mensen op weg te helpen naar een passende vervolg situatie. De algemene regel is: het verblijf is zo kort als mogelijk en zo lang als noodzakelijk. Aanvankelijk worden afspraken gemaakt voor een verblijf van twee weken, daarna wordt bekeken of het verblijf verlengd moet worden.

In 2009 is de crisisopvang aan de Albert Schweitzerstraat in Leeuwarden verhuisd naar De Kei met in totaal 15 kleinschalige appartementen met eigen woon/slaapkamer/keuken. Opname kan direct plaatsvinden, omdat er geen wachtlijst wordt gehanteerd. Crisisopvang Gonggrijpstraat in Sneek is bestemd voor veelal gezinnen bij wie nog geen zicht is op een spoedige, structurele huisvesting. Crisisopvang Gonggrijpstraat geldt als tussenfase tussen crisisopvang en zelfstandig wonen en beschikt over 12 eengezinswoningen. Er wordt een veilige en beschermende omgeving geboden waarbij de begeleiding zich richt op vervolghuisvesting en vervolghulpverlening. De cliënt wordt ondersteund in het handhaven of vergroten van de zelfredzaamheid op één of meerdere leefgebieden (bv. dagbesteding, financiën, sociale contacten etc.).

Huis voor Jongeren, Zienn

Het Huis voor Jongeren in Leeuwarden is een opvang- en trainingsvoorziening voor jongeren van 15 tot ongeveer 25 jaar die dakloos zijn of dreigen te worden. Zij moeten te maken hebben met meervoudige problematiek en te indiceren zijn voor de AWBZ, actief willen werken aan hun toekomst en hun terugkeer naar de maatschappij of (weer) zelfstandig gaan wonen en daar ambulante ondersteuning bij nodig hebben. Het Huis biedt jongeren een gestoffeerde en gemeubileerde kamer, maaltijden, koffie en thee, en ondersteuning. Zij krijgen begeleiding bij de organisatie van een eigen huishouden, geldzaken, administratie, het opbouwen van een sociaal netwerk en naar passende dagbesteding (bijvoorbeeld werk of school). Elke bewoner heeft een eigen zit- en slaapkamer en deelt een douche en toilet met een medebewoner. Er is een gezamenlijke eetkamer en keuken. Het Huis voor Jongeren biedt ook woonondersteuning aan jongeren die (weer) zelfstandig wonen. Het Huis voor Jongeren kan plaats bieden aan 20 jongeren.

Trainingsappartementen voor gezinnen in Burgum, Zienn

De gezinsappartementen zijn bedoeld voor gezinnen die tijdelijk onvoldoende in staat zijn een eigen huishouden draaiende te houden en te functioneren in de maatschappij. Zienn heeft voor dergelijke gezinnen zes trainingsappartementen in Burgum. Het gaat om een eigen huurappartement met keukenblok, woonkamer, badkamer en slaapkamers om zo zelfstandig mogelijk te leven. Aan de trainingsappartementen zijn twee begeleiders verbonden. Zij houden kantoor in de naastgelegen crisisopvang Blijenhof en komen op afspraak meerdere keren per dag of week langs, waarmee sprake is van zorg op maat. Het hulpaanbod in de trainingsappartementen bestaat uit een

gefaseerd trainings- en begeleidingsprogramma (individueel en groepsgericht) in financiële, sociale en praktische vaardigheden. Ook lichamelijke verzorging, opvoedingsondersteuning en het vinden van dagbesteding/vrijtijdsbesteding maken onderdeel uit van het trainingsprogramma. Gezinnen kunnen maximaal vier keer een kwartaal in een appartement wonen. Daarna stromen ze uit naar bijvoorbeeld een eigen woning met misschien nog ambulante woonbegeleiding van Zienn of ondersteuning vanuit andere instanties.

1b) Maatschappelijke (nacht-)opvang: langdurend verblijf

Algemene Opvang, Zienn

De Algemene Opvang is een opvangvoorziening voor mensen zonder dak of thuis van 21 jaar of ouder die niet langer op straat of in de nachtopvang willen blijven en met begeleiding willen zoeken naar de best passende woonomgeving. De Algemene Opvang biedt ook plek aan ex-gedetineerden in het kader van het project nazorg. Het verblijf in de opvangvoorziening is tijdelijk; cliënten verblijven er maximaal een jaar. In die periode kunnen zij met begeleiding tot rust komen, praktische zaken organiseren en zoeken naar de beste vervolgooplossing. Cliënten krijgen ondersteuning op allerhande terreinen. De ondersteuning is gericht op het vergroten van de zelfredzaamheid en neemt gedurende het verblijf steeds meer af. Het pand telt 40 zit-/slaapkamers met keukenblok en sanitair.

De Zorgopvang, Zienn

De Zorgopvang in Leeuwarden is een opvang- en woonvoorziening voor mensen zonder dak of thuis die verzorging en/of verpleging nodig hebben. Vaak gaat het om mensen die niet kunnen aarden in een regulier verzorgingshuis of verpleegtehuis. Iedere cliënt krijgt een zorg- en begeleidingsplan met aandacht voor onderwerpen als bijvoorbeeld gezondheid, hygiëne, financiën, eenzaamheid, verslaving en dagbesteding. De Zorgopvang heeft plaats voor 50 mensen met een AWBZ-indicatie.

Sociaal pension Bonifatiusplein, Zienn

Sociaal pension Bonifatiusplein (voorheen Willemsstate) in Leeuwarden is een woonvoorziening voor dak- en thuisloze mensen met ernstige psychiatrische problemen en een harddrugsverslaving. Bewoners hebben een woonomgeving die rust, veiligheid en bescherming biedt. Zij krijgen begeleiding bij de organisatie van het huishouden, geldzaken, administratie, dagindeling en sociale vraagstukken. Iedereen krijgt een begeleidingsplan. Er is sprake van 24-uursbegeleiding/-toezicht. GGZ Friesland en VNN zijn nauw betrokken bij de woonvoorziening om cliënten de nodige en gewenste behandeling te bieden. Iedereen heeft een eigen kamer met douche. Na de verhuizing naar het Bonifatiusplein is het aantal plaatsen vergroot van 16 naar 24.

Sociaal pension De Bel, Zienn

De Bel is een woonvoorziening in Leeuwarden voor dak- en thuisloze mensen met psychiatrische problemen. De Bel biedt hun een veilige woonomgeving waarin rust en structuur voorop staan. Zij krijgen begeleiding bij het dagelijks leven (huishouden, geldzaken, post), bij het opbouwen van een sociaal netwerk en bij een passende en relevante dagbesteding. Iedereen krijgt een begeleidingsplan. Sociaal pension De Bel heeft plaats voor 24 personen.

Sociaal pension Noach, Leger des Heils

Sociaal pension Noach in Engwierum is bedoeld voor mensen die voor langere tijd niet zelfstandig kunnen wonen. Er is vooral aandacht voor vaardigheden op het gebied van wonen, omgang met medebewoners, daginvulling en dagstructuur. Het aantal uren begeleiding is vastgesteld in het ClIZ-besluit (AWBZ-indicatie). In samenwerking met de afdeling Sociale Zaken van de gemeente zoekt de begeleider samen met de cliënt naar een passende vorm van Sociale Activering. De cliënten ondernemen ook samen allerlei activiteiten, zoals koken. Deze activiteiten zijn altijd vrijwillig. Op verzoek kan de begeleiding hen hierbij helpen. De cliënten betalen een eigen bijdrage voor het wonen. De begeleiding wordt gefinancierd vanuit de AWBZ. Het sociaal pension biedt plaats aan maximaal 12 personen.

Sociaal pension Sneek, Zienn

Sociaal Pension Sneek is een voorziening waar 24 mensen tijdelijk of blijvend wonen. Het gaat om mensen met problemen in de woon- en leefsituatie zoals (dreigende) dak- en thuisloosheid. Het pension biedt ook winternoodopvang. In december 2006 hebben de eerste bewoners hun intrek in het pension genomen.

1c) Maatschappelijke (nacht-)opvang: begeleid wonen

Tweede Fase Huizen, Limor

Tweede Fase Huizen zijn volledig ingerichte woningen, bedoeld voor mensen uit de crisisopvang, die niet meer in de instelling hoeven te verblijven en wachten op huisvesting. De huizen moeten voorkomen dat mensen onnodig lang in de crisisopvang verblijven. De capaciteit bedraagt vijf woningen voor gemiddeld achttien personen.

Woonvoorziening De Kei (voorheen Bonifatiusplein), Limor

De woonvoorziening biedt een veilige woonomgeving aan mensen voor wie het moeilijk is om zelfstandig te wonen en die zich willen inzetten om aan hun eigen ontwikkeling te werken. De duur van het verblijf in een woonvoorziening is per persoon verschillend. De algemene regel is: het verblijf is zo kort als mogelijk en zo lang als noodzakelijk. Na verloop van tijd wordt bekeken of de cliënt weer helemaal zelfstandig kan wonen.

Maar mensen kunnen ook onbeperkt blijven wonen in de woonvoorziening als dat voor hen het beste is.

2) Dagopvang

Dagopvang De Tuinen, Leger des Heils

In Servicecentrum De Tuinen in Leeuwarden kunnen dak- en thuisloze mensen terecht voor een warme maaltijd, koffie en thee, soep, een warme douche, het wassen en drogen van kleding, een luisterend oor, aandacht en gezelligheid, en een postadres. Verschillende hulpverleningsinstanties komen in de dagopvang om hulp te verlenen. Bijvoorbeeld VNN, GGZ en de Sociale Dienst. Wekelijks is er een spreekuur van een huisarts.

3) Postadressen

Veel dak- en thuislozen hebben vanwege hun zwervend bestaan een postadres nodig. Hiermee kunnen ze een uitkering ontvangen of zich verzekeren tegen ziektekosten. Ook niet dak- en thuislozen vragen soms een postadres aan. Redenen hiervoor zijn marginale huisvesting of dreigende dak- en thuisloosheid. In Leeuwarden kunnen uitkeringsgerechtigde dak- en thuislozen een postadres aanvragen bij dagopvang De Tuinen (Leger des Heils) en de dagopvang aan de Zuidergrachtswal (Zienn).

4) Activering en werkprojecten

Arbeidstoeleiding VNN

VNN biedt individuele arbeidstoeleiding die erop is gericht dat cliënten weer deel kunnen uitmaken van de reguliere arbeidsmarkt. Cliënten met langdurige werkloosheid- en verslavingsproblematiek of zonder zinvolle daginvulling kunnen deelnemen aan een groepsmatig werkproject, Groepsproject Prokruid in Drachten. Het doel van dit project is maatschappelijke- en sociale activering en bestaat uit een combinatie van werken, leren en vorming. Deelnemers leren vaktechnische- en sociale basisvaardigheden. Groepsproject Prokruid biedt cliënten onder andere de mogelijkheid de eerste stappen te zetten naar scholing en werk. Cliënten leren onder begeleiding van werkbegeleiders samenwerken en zelfstandig werken, afspraken na te komen en ritme en structuur aan te brengen in hun leven.

Sociale activering, Skrep

Skrep biedt in Leeuwarden dak- en thuislozen en verslaafden een zinvolle dagbesteding door laagdrempelige activiteiten. Skrep voert deze

dagbestedingactiviteiten uit voor de bezoekers van de twee dagopvanglocaties in Leeuwarden. De deelnemers verrichten allerlei maatschappelijk nuttige taken, onder meer: buitenwerk, binnenwerk, muziek en theater. Voor het werk krijgt men een vaste vergoeding. De belangrijkste doelstelling van het project is, dat de deelnemers een dagritme aanleren, leren samen te werken met anderen en vaardigheden herwinnen die nodig zijn om zich in een werksituatie staande te houden. Skrep is opgezet door REAX (arbeidsreïntegratie), Zienn (bij de opzet van Skrep nog "SMO De Terp"), het Leger des Heils en de gemeente Leeuwarden.

5) Hulpverlening

Verslavingszorg Noord Nederland (VNN)

Iedereen die in Fryslân, Drenthe of Groningen woont en vragen over of problemen met alcohol, drugs, medicijnen of gokken heeft, kan terecht bij Verslavingszorg Noord Nederland (VNN). De zorg van VNN richt zich op alle stadia van gebruik. Het omvat zowel voorlichting en preventie, reclassering, behandeling en begeleiding, sociale verslavingszorg als palliatieve zorg. Sociale verslavingszorg is gericht op ernstig en langdurig verslaafden. Het betreft veelal personen met complexe problematiek die zorg mijden en daardoor moeilijk te bereiken zijn. De zorg aan deze doelgroep wordt vormgegeven in samenwerking met partners zoals de GGz, de GGD, de maatschappelijke opvang en lokale overheden. Op het gebied van de sociale verslavingszorg biedt VNN onder meer algemene zorgbegeleiding, woonbegeleiding, inloopvoorzieningen en Openbare Geestelijke Gezondheidszorg (OGGz). Een ambulant OGGz-team legt actief contact met mensen die het moeilijk vinden om hulp te vragen.

6) Ambulant begeleid wonen

"10" voor Toekomst, Leger des Heils

Onder de projectnaam "10" voor Toekomst wordt intensieve ambulante woonbegeleiding geboden aan gezinnen met kinderen tot 18 jaar. Het gaat om gezinnen die tegelijkertijd met diverse problemen te maken hebben en die daardoor hun zelfstandigheid dreigen te verliezen. Het is een gezinsondersteunings- en begeleidingsprogramma met een outreachende werkwijze: de hulp wordt actief aangeboden aan mensen in hun eigen leefsituatie. Het uitgangspunt is een integrale benadering waarbij diverse elementen van thuiszorg, jeugdhulpverlening en opvang zijn verweven. De naam "10" voor Toekomst verwijst naar tien aandachtsgebieden in de thuissituatie waarop de hulp zich richt, zoals opvoedingsondersteuning, huishoudelijke ondersteuning en hulp bij administratie en financieel beheer.

Grijs Genoegen, Leger des Heils

Grijs Genoegen werkt bij thuiswonende ouderen die in een sociaal isolement terecht zijn gekomen of dreigen te komen. De oorzaken van een isolement kunnen heel verschillend zijn, er is weinig contact meer met familie of vrienden. Financiële problemen, alcoholproblemen, angst, een gevoel van onveiligheid in de woonomgeving of verdriet door het verlies van een partner kunnen er toe leiden dat ouderen zich gaan afzonderen en in een sociaal isolement terechtkomen. De doelgroep van Grijs Genoegen kenmerkt zich door het feit dat men vaak meerdere en vaak complexe problemen heeft en dat men zorg mijdt.

Huis voor Jongeren, Zienn

Het Huis voor Jongeren in Leeuwarden is een opvang- en trainingsvoorziening voor jongeren van 15 tot ongeveer 25 jaar die dakloos zijn of dreigen te worden. Zij moeten te maken hebben met meervoudige problematiek en te indiceren zijn voor de AWBZ, actief willen werken aan hun toekomst en hun terugkeer naar de maatschappij of (weer) zelfstandig gaan wonen en daar ambulante woonondersteuning bij nodig hebben.

Thuisbegeleiding, Limor

Thuisbegeleiding is begeleiding voor mensen met woonproblemen in hun eigen woonsituatie. Dat kunnen problemen zijn als: je huis op orde houden, uitkomen met je huishoudgeld, met instanties omgaan, enz. Thuisbegeleiding is erop gericht de woonproblemen de baas te worden, voordat de situatie uit de hand gaat lopen. Stapsgewijs krijgen mensen weer greep op zaken als huishouden, geld, sociale contacten, en kan men weer structuur in de dag aanbrengen. Thuisbegeleiding is er voor mensen die hun woon- en leefproblemen willen aanpakken, en die willen leren om zelfstandig te wonen. Het kan preventief worden ingezet (ter voorkoming van huisuitzetting) of als vorm van nazorg voor mensen die eerder in een woonvorm of opvangvoorziening verbleven. De begeleiding kan bestaan uit woonondersteuning (mensen uit de ergste problemen helpen), woonbegeleiding (mensen inzicht laten krijgen in wat zelfstandig wonen inhoudt) en woontraining (aanleren van nieuwe vaardigheden).

Woonbegeleiding Friesland, VNN

Ambulante Woonbegeleiding Friesland is een nieuwe, zich snel ontwikkelende afdeling met een aanbod, gericht op (jong)volwassenen met verslavingsproblematiek. Er wordt gewerkt vanuit de integrale benadering van de psychosociale rehabilitatie. De cliënten ondervinden veelal problemen op het gebied van financiën, huisvesting, opleiding, arbeid, (vrije-)tijdsbesteding, justitie, verslaving, familie en andere sociale relaties en hulpverlenende instanties. Doelen zijn het bevorderen van het dagelijks functioneren, het hervinden en behouden van ritme en structuur in het dagelijkse leven en het omgaan met maatschappelijke normen. Het werk wordt uitgevoerd zowel in de stad Leeuwarden als in de provincie Fryslân.

Woonondersteuning, Zienn

Woonondersteuning is begeleiding aan huis voor mensen die moeite hebben met zelfstandig wonen als gevolg van meervoudige problematiek (schulden, eenzaamheid, psychische problemen, verslaving, werkloosheid, enzovoort). Voor Woonondersteuning komen volwassenen vanaf 18 jaar en gezinnen in aanmerking die (alleen) met begeleiding/ondersteuning in staat zijn zelfstandig te wonen. Woonondersteuning kan huisuitzetting voorkomen en kan een steun in de rug zijn voor mensen die na verblijf in een woon- of opvangvoorziening weer zelfstandig gaan wonen. Voor sommige mensen is de woonondersteuning tijdelijk, terwijl anderen langere tijd begeleiding krijgen. De begeleiding kan bestaan uit: financiële begeleiding, steun bij de organisatie van het huishouden, stimuleren van contacten in de buurt, hulp bij het vinden van werk of het regelen van een zinvolle dagbesteding.

7) Nazorg aan ex-gedetineerden

Veiligheidshuis Fryslân

Het Veiligheidshuis Fryslân houdt zich bezig met de persoonsgerichte aanpak van: Meerderjarige veelplegers; Jeugd; Huiselijk geweld; Criminele en overlastgevende Antillianen; Overlastgevende personen; Ex-gedetineerden (nazorg). De rode draad in de persoonsgerichte aanpak wordt gevormd door de casusoverleggen die wekelijks (jeugd en huiselijk geweld) dan wel maandelijks plaatsvinden (overig). Tijdens deze casusoverleggen wordt per verdachte/cliënt de meest gewenste aanpak besproken: een harde aanpak en/of een hulpverleningsaanbod. Het Veiligheidshuis Fryslân rekent de hele provincie Fryslân tot haar werkgebied.

Bijlage 2: Woningvoorraad corporaties

In paragraaf 2.2.1 rapporteren we over aantallen huissuitzettingen. De onderstaande tabel geeft de betreffende woningcorporaties weer en hun woningvoorraad volgens een opgave van het Centraal Fonds Volkshuisvesting (CFV).

Woningvoorraad van corporaties in de provincie Fryslân, in de periode 2006-2010

Corporatie	Aantal huurwoningen				
	2006	2007	2008	2009	2010
Accolade Groep	16.625	16.170	16.061	16.034	15.978
De Bouwvereniging	2.440	2.412	2.316	2.434	2.403
Elkien*	17.572	17.651	17.617	17.669	17.639
Lyaemer Wonen	1.645	1.632	1.631	1.641	1.602
Thús Wonen**	nb	3.930	3.823	3.835	6.594
Wonen Noordwest Friesland	4.160	4.174	4.155	4.127	4.153
Wonen Zuidwest Friesland	2.183	2.203	2.184	2.132	2.107
Woningstichting De Wieren	2.543	2.563	2.555	2.559	2.537
Woningst. Weststellingwerf	2.828	2.770	2.736	2.795	2.795
WoonFriesland	19.387	19.247	18.680	18.676	18.718
Woonstichting Actium	2.286	2.310	2.293	2.303	2.292

* Elkien is in juni 2009 ontstaan door een fusie van de corporaties Nieuw Wonen Friesland (NWF) en Woningcorporatie Welkom. Over de periode 2006-2008 vermelden we bij Elkien het aantal huurwoningen van NWF en Welkom.

** Thus Wonen is in januari 2010 gefuseerd met Woningcorporatie Dongeradeel
nb = geen gegevens beschikbaar over huissuitzettingen.

BASIS VOOR BELEID

BEZOEKADRES

Eendrachtskade ZZ 2
9726 CW Groningen

POSTADRES

Postbus 1125
9701 BC Groningen

T (050) 367 56 30

F (050) 367 56 33

E info@os.groningen.nl

I www.os-groningen.nl